

UNESCOS konvensjon om vern av

Den immaterielle kulturarven

-
en analyse

Av professor Odd Are Berkaak
På oppdrag fra Den norske UNESCO-kommisjonen
Mars 2010

**Analyse av UNESCOs konvensjon
om vern av den immaterielle
kulturarven**

**Av professor Odd Are Berkaak
På oppdrag fra Den norske UNESCO-kommisjonen
Mars 2010**

Konvensjonsteksten, på norsk og engelsk, finnes i St.prp. nr. 73 Om samtykke til ratifikasjon av UNESCOs konvensjon av 17. oktober 2003 om vern av den immaterielle kulturarven.

Innhold

Forord, Vigdis Lian -----	5
Oppsummering -----	6
1. Konvensjonen -----	7
Del I Fortalen og alminnelige bestemmelser -----	7
Del II Organisering. Konvensjonens organer -----	8
Del III Vern på nasjonalt nivå -----	8
Del V Internasjonalt samarbeid og bistand -----	9
Del VI Fondet for immateriell kulturarv -----	10
2. Saksgang i Norge -----	10
3. Definisjoner -----	12
Arv -----	12
Dekningsområde -----	13
Vern -----	14
Tre definisjoner av immateriell -----	14
Materiell – immateriell -----	15
Representativitet -----	15
Tidshorisont -----	16
Generasjon -----	17
Omslagstid -----	17
Metode – læring og videreføring -----	18
Kunnskap -----	18
Levende eller gjenlevende -----	19
4. Listene -----	19
Utvalg – noen tanker og eksempler -----	19
5. Implementering i Norge -----	20
Frivillige organisasjoner/stiftelser -----	21
Struktur -----	21
En koordinerende enhet -----	22
Bistand -----	22
6. Forholdet til Verdensarvskonvensjonen -----	23
Retorikk -----	24
Metode og prosess-----	24
Oppsummering-----	24

Vår kulturarv er mer enn objekter og monumenter

Konvensjonen for vern av den immaterielle kulturarven er resultatet av et langvarig arbeid i UNESCO for å få på plass et juridisk, administrativt og finansielt rammeverk for å bevare denne kulturarven. Norge ratifiserte UNESCOs konvensjon av 2003 om vern av den immaterielle kulturarven i 2007, et vedtak som ble fattet av et enstemmig Storting.

Hva er immateriell kulturarv? Hvorfor skal vi ta vare på den? Og hvordan? Disse spørsmålene har avstedkommet mange og sterke diskusjoner, og derfor ønsker Den norske UNESCO-kommisjonen å følge opp arbeidet med å implementere konvensjonen i Norge, og også de debattene som følger i kjølevannet av dette.

Ifølge konvensjonen er kulturarv mer enn objekter og monumenter. Kulturarven er også muntlige tradisjoner, utøvende kunst, skikker og sedvane, ritualer, feiringer, kunnskap og ferdigheter; tradisjoner og levende uttrykk nedarvet gjennom generasjoner og som skal formidles til nye generasjoner.

Hvorfor skal vi beskytte den? Den immaterielle kulturarven danner grunnlaget for identitet og tilhørighet, og er bindeledd mellom fortid og nåtid. Med en bedre forståelse for hverandres immaterielle kulturarv, kan vi også komme hverandre i møte gjennom interkulturell dialog og i gjensidig respekt.

Kommisjonen har bedt Odd Are Berkaak, professor ved Sosialantropologisk institutt ved Universitetet i Oslo, om å

foreta en analyse av konvensjonen for å gi innsikt i hva det kan bety når den skal omsettes i praktisk politikk på lokalt og nasjonalt plan.

Analysen gir en oversikt over de ulike måtene teksten kan oversettes på, fra et typisk juridisk språk til en mer anvendelig praktisk-politisk form, og på basis av dette gir den råd og idéer til hvordan konvensjonen kan operasjonaliseres for ulike aktører i Norge, deriblant ansvarlige myndigheter og UNESCO-kommisjonen.

Analysen inneholder også en synliggjøring av grunnleggende ulikheter mellom konvensjonen av 2003 og Verdensarvkonvensjonen av 1972, noe som er nyttig nå vi skal arbeide aktivt med begge konvensjonene.

Vigdis Lian
Leder, Den norske UNESCO-kommisjonen

Oppsummering

Konvensjonen om vern av den immaterielle kulturarven ble vedtatt på UNESCOs 32. generalkonferanse i Paris 17. oktober 2003. Etter enstemmig vedtak i det norske Storting 15. desember 2006 ble den ratifisert av Norge 17. januar 2007 og trådte i kraft for Norges del 17. april samme år.

Dette notatet er en kulturfaglig utredning av konvensjonstekstens juridiske språkbruk. Spesielt blir det lagt vekt på å diskutere betydningen og implikasjonene av de begrepene konvensjonen hviler på. På grunnlag av dette forsøker jeg å gi begrunnede innspill til den faglige utformingen og den organisatoriske operasjonaliseringen av konvensjonen her i Norge. Forberedelsene til implementeringen begynte i praksisfeltet september 2009.

Mitt oppdrag går ut på:

- Å frembringe en "allmenn" forståelse av hva UNESCOs konvensjon av 2003 om vern av den immaterielle kulturarven kan bety når den skal omsettes i praktisk politikk, lokalt og nasjonalt.
- Å gi en oversikt over de ulike måtene teksten kan oversettes på, fra et typisk juridisk språk til en mer anvendelig praktisk-politisk form.
- På basis av dette gi råd og idéer til hvordan konvensjonen kan operasjonaliseres for ulike aktører i Norge, deriblant ansvarlige myndigheter og UNESCO-kommisjonen.
- Synliggjøre de grunnleggende ulikhetene mellom konvensjonen av 2003 og konvensjonen av 1972 (Verdensarvkonvensjonen).

Teksten følger dette opplegget i sin behandling av konvensjonen, men ikke nødvendigvis i den rekkefølgen.

Odd Are Berkaak, mars 2010

1. Konvensjonen

I tillegg til selve konvensjonsteksten legger jeg til grunnveiledninger og retningslinjer som utgis av UNESCO. Sentralt her står informasjonspakken på syv dokumenter som ble vedtatt på den mellomstatlige komiteens fjerde sesjon høsten 2009. Disse syv dokumentene konkretiserer en rekke spørsmål om konvensjonens tolkning og gjennomføring. I tillegg foreligger konvensjonens nyhetsbrev, *The Intangible Heritage Messenger*, som utgis av ICH (Intangible Cultural Heritage)-sekretariatet ved UNESCO sentralt i Paris. Her bringes rapporter om relevante hendelser og beslutninger som viser hvordan konvensjonens bestemmelser realiseres i de ulike regioner.

Viktig er også det omfattende dokumentet *Operational Directives*, som ble vedtatt på generalforsamlingens andre ordinære sesjon i juni 2008. Dette inneholder i detalj de prosedyrene som gjelder for listeføring og hvilke organisasjonsformer og partnerskap som anbefales. I tillegg til disse mer retningsgivende dokumentene gir offisielle taler og protokoller viktige innblikk i hvordan UNESCO ønsker at konvensjonen skal fortolkes og settes ut i livet.

På det nasjonale plan i Norge er konvensjonen første gang presentert i høringsbrev fra Kirke- og kulturdepartementet (KKD) 16. februar 2006. Deretter er den presentert og kommentert i St. prp nr. 73 (05-06) fra UD og i høringsbrev av 25. mars 2008. St. prp nr. 1 fra KKD gir både i 2008 og 2009 også signaler om hvilke føringer ansvarlige myndigheter ønsker å legge til grunn her i landet. Disse dokumentene legger gjennomføringsoppgaven hos ABM-utvikling som har direktoratansvar på feltet. ABM-utvikling ga som første svar på dette en erklæring der de kort angir hva de legger vekt på i konvensjonen, og hvordan de vil gripe saken an.

Innledningsvis vil jeg presentere de ulike kapitlene konvensjonsteksten er delt opp i, og antyde hvilke hovedpunkter de inneholder og spørsmålsstillinger som melder seg under hvert av dem.

Del I Fortalen og alminnelige bestemmelser

I fortalen forankres konvensjonen i menneskerettighetene med følgende uttalelse:

“viser til eksisterende internasjonale menneskerettighetsinstrumenter, særlig Verdenserklæringen om menneskerettighetene av 1948, Den internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter av 1966 og Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 1966”.

Dette plasserer konvensjonen innenfor UNESCOs overordnede politiske mål som er individets sosiale og kulturelle realisering (fulfilment). Individene og grupper skal gis juridiske rettigheter som sikrer dem tilgang til og kontroll over de kunstneriske og kulturelle ressurser de legger til grunn for sin kulturelle identitet. Med dette utgangspunktet gis tradisjonsaktører og selve traderingsprosessen forrang framfor

tradisjonens former og produkter. Det advares flere steder eksplisitt mot den form for vern som innebærer en fastfrysing og autorisasjon av gitte former. Det understrekes at vernet skal sikre den menneskelige kreativitet og det mangfold dette skaper. Med denne posisjonen er konvensjonen en tydelig og direkte videreutvikling av Cuellar-rapporten *Our Creative Diversity* fra 1996.

I de alminnelige bestemmelsene inngår formålserklæringen og definisjoner av grunnkategorier. Formålet er delt i fire hovedpunkter:

- å verne den immaterielle kulturarven
- sikre respekt for denne arven
- øke bevisstheten om betydningen av denne arven og sørge for gjensidig anerkjennelse
- sørge for internasjonalt samarbeid og bistand

Punktene oppfordrer til forståelse av betydningen av denne delen av kulturarven og understreker at man med konvensjonen skal arbeide for gjensidig respekt. I stedet for å etablere et hierarki av immaterielle mesterverker, vil man verne mangfoldet av slik arv. Dette angir en tydelig demokratisk grunntone som naturligvis må tas med i de ulike nasjonale tillempningene av konvensjonen.

Deretter følger definisjonene, som må sies å stå i et tydelig og konsekvent forhold til formålene. Konvensjonsteksten oppviser i det hele tatt en sterk konsistens mellom formål, definisjoner, retningslinjer for organisasjon og gjennomføringsprosedyrer. Den åpne og demokratiske grunntonen beholdes hele veien igjennom.

“Immateriell kulturarv” (*intangible cultural heritage*) defineres på følgende måte i artikkel 2, første ledd:

”immateriell kulturarv” betyr praksis, fremstillinger, uttrykk, kunnskap, ferdigheter – samt tilhørende instrumenter, gjenstander, kulturgjenstander og kulturelle rom – som samfunn, grupper og, i noen tilfeller, enkeltpersoner anerkjenner som en del av sin kulturarv.”

Denne komplekse formuleringen inneholder en rekke utfordringer av faglig karakter som vil bli behandlet i større detalj nedenfor. Her vil jeg bare påpeke det pussige i å inkludere materielle ting som del av den immaterielle kulturarven. Det bærer bud om det uavklarte skillet mellom disse to aspektene ved kulturarven.

Det som gjør tradisjoner levende, er nettopp at alle aspektene hører sammen i et naturlig hele for brukerne. Ulempen ved å institusjonalisere og sektorisere vernepraksis er at man da står i fare for å skape utøversammenhenger som oppleves fremmede for utøverne. Det vil i tilfellet motarbeide konvensjonens formål og prinsipper. Dette vil også bli behandlet nedenfor.

En formell detalj som muligens har betydning, er at den engelske versjonen inneholder begrepet *practices* i flertall, mens det i den norske oversettelsen står i entall.

I artikkelens andre ledd settes det opp en liste med uttrykksformer for den immaterielle kulturarven. Man benytter her formuleringen "blant annet" for å antyde at det også kan tenkes andre former. Dette kan variere fra region til region, og være blant annet:

- muntlige tradisjoner
- utøvende kunst
- skikker og ritualer
- kunnskap og praksiser
- tradisjonelt håndverk

Denne typologien stemmer bra med den teori og praktiske institusjonalisering som har ligget til grunn for arbeidet på dette feltet i Norge i mer enn 150 år. Det vil derfor ikke innebære noe stort behov for institusjonsbygging her i landet. Spørsmålet er om utfordringen hos oss snarere vil ligge i å inkludere kulturelt mangfold og samtid. Dette vil bli diskutert nedenfor. En kan tenke seg at de landene som har tradisjonelt verneapparat, bør prioritere disse udekkede feltene.

I artikkelens tredje ledd defineres "vern" på følgende måte:

"Vern betyr tiltak for å sikre den immaterielle kulturarvens levedyktighet."

Dette er en av de mest sentrale formuleringene i konvensjonen. Et aspekt som vil få en mer detaljert gjennomgang senere, er at hovedvekten her legges på kulturelle prosesser framfor kulturprodukter, og at vern innebærer at man må sikre tradisjonsprosessens livsbetingelser istedenfor dens produkter. I spesifikasjonen av definisjonen som følger i konvensjonsteksten sies det således at slike ting som å "fremme" og "gjenopplive" er legitime metoder i vernearbeidet. I den norske oversettelsen brukes det engelske ordet *enhance* i betydningen å styrke. Det er verdt å merke seg at dette ordet også har betydningen forbedre på engelsk. Det representerer i så fall et temmelig radikalt brudd med innarbeidede bevaringsideologier også i det norske verneapparatet.

Dette gjør konvensjonen spennende og løfterik. Den innebærer en ny giv og en mulighet til reorientering i det norske kulturvernet om den tas på alvor og følges opp i praksis. Derfor bør man også legge inn et element av bevisstgjøring på dette området. De som bemanner verneapparatet på de ulike nivåene bør ha ansvar her.

Del II Organisering. Konvensjonens organer

Det øverste organ innenfor det immaterielle kulturvernet i UNESCO er en spesielt oppnevnt generalforsamling (General Assembly of the States Parties to the Convention). Dette organet trer sammen annet hvert år og vedtar sin egen dagsorden. Det trådte sammen første gang 22. – 26. juni 2006 etter at konvensjonen hadde trådt i kraft i april samme år.

Den ansvarlige administrative enheten for saksområdet ved UNESCOs hovedkvarter i Paris er Intangible Heritage Sec-

tion (IHS), som er plassert under Cultural Sector. IHS utgir bl.a. det månedlige nyhetsbladet *The Intangible Heritage Messenger*. Ansvarlig redaktør er Rieks Smeets.

På nivået under generalforsamlingen er det opprettet en mellomstatlig komité. Den velges fra generalforsamlingen, og skal bestå av et visst antall medlemsstater. Her tas det hensyn til rettferdig geografisk spredning og rotering av medlemmer. Komitéen er konvensjonens viktigste organ som først og fremst skal formidle konvensjonens mål og prinsipper, samt sikre de beste arbeidsmåter.

Blant komiteens praktiske oppgaver er videre å vurdere anmodninger fra konvensjonspartene om listeføring av elementer. Her får den assistanse av akkrediterte ekspertorganer. Komitéen skal også vurdere søknader om støtte til prosjekter, programmer og tiltak i medlemslandene. Den har også utarbeidet operasjonelle retningslinjer og planer for anvendelsen av fondets midler i henhold til artikkel 25. Alle vedtakene i komitéen må godkjennes av konvensjonens generalforsamling.

Etter vedtak på UNESCOs 33. generalkonferanse ble det i februar 2006 inngått avtale mellom UNESCOs generalsekretær og Perus utenriksminister om å opprette et regionalt senter for vern av immateriell kulturarv i Latin-Amerika (CRESPIAL). Dette var det første av flere slike sentra som er planlagt opprettet. Det heter i *The Intangible Heritage Messenger* at:

"More specifically, the regional centre will establish information-exchange networks and ring together experts and NGOs, with an emphasis on community representation and involvement."

For Norge kan det være naturlig å inngå i et slikt baltisk og/eller nordisk samarbeid, fordi den immaterielle kulturarven har klare fellestrekk i disse landene. Dessuten har nabolandenes faglige og organisatoriske praksis på dette feltet sterke fellestrekk. De organisasjonene som foreløpig er trukket inn i arbeidet, Rff og NHU, har begge utstrakt erfaring med internasjonalt samarbeid.

Del III Vern på nasjonalt nivå

De enkelte stater som har sluttet seg til konvensjonen, har ansvar for å verne immateriell kulturarv innenfor sine territorier. Det betyr at det er stater, og ikke faglige institusjoner eller utøverorganisasjoner, som er ansvarlige aktører. I enkelte tilfeller kan de gå sammen med andre stater for å verne tradisjoner som forekommer på flere staters territorium i et regionalt perspektiv.

Det slås fast i konvensjonens artikkel 12 at hver konvensjonspart (stat) skal utarbeide oppdaterte lister over immateriell kulturarv "på den måten som passer partens egen situasjon" i egne territorier. Fortegnelse skal oppdateres fortløpende. Det skal også rapporteres med jevne mellom-

rom til den mellomstatlige komiteen (artikkel 29).

På dette punktet åpnes det for ulike løsninger. I artikkel 13 presiseres dette gjennom en del punkter hvor det heter at hver konvensjonspart på statlig nivå skal:

- utpeke eller oppnevne ett eller flere kompetente organer
- fremme vitenskapelige, tekniske og kunstneriske studier så vel som forskningsmetoder med henblikk på effektivt vern
- vedta egnede rettslige, tekniske, administrative og finansielle tiltak for blant annet å sikre:
 - styrking av utdanningsinstitusjoner innen forvaltning av immateriell kulturarv
 - tilgang til immateriell kulturarv samtidig som man respekterer tradisjonell praksis
- opprette institusjoner for dokumentasjon

Dette gir den enkelte stat relativt omfattende mulighet til særskilt tilpasning til lokale forutsetninger og forhold, men samtidig også ansvar for at de nasjonale ordningene er kompatible med de organene og prosedyrene som gjelder internasjonalt.

Forskjellen mellom partene vil naturligvis først og fremst komme til uttrykk gjennom i hvilken grad man har et utviklet verneapparat, og hvor innarbeidet sektoren er på det faglige, juridiske og ikke minst frivillige plan. I de fleste vestlige land vil man ha hatt en praksis på dette området i hundre og femti år eller mer. Her har man det juridiske og institusjonelle apparatet som skal til. I tillegg er immateriell kulturarv formalisert gjennom akademiske disipliner gjennom flere generasjoner.

Dette har konsekvenser for det internasjonale styrkeforholdet mellom ulike konvensjonsparter, som det må tas hensyn til – spesielt i utformingen av det internasjonale samarbeidet som det oppfordres til. Kompetansen og ressursene på feltet vil primært ligge hos landene i Nord og Vest. Dette må tas grundig hensyn til i det internasjonale bistandsarbeidet konvensjonen legger opp til. Ukritisk overføring av modeller fra giverlandene er vanlig, men kan gi svært uheldige konsekvenser. Immateriell kulturarv utgjør ofte en viktigere del av det samlede kulturvernet i utviklingslandene enn i Nord. Det er derfor svært viktig å følge konvensjonens oppfordring til dialog og samtykke mellom partene i prosessen.

Del V Internasjonalt samarbeid og bistand

I retningslinjene som angis for arbeidet på internasjonalt nivå, er konvensjonen ordnet i to deler. I del IV forutsetter man at partene er jevnbyrdige, og taler derfor om hvordan saksgangen skal fungere mellom organene på de ulike nivåene ideelt sett. I del V erkjenner man at dette ikke er tilfelle, og taler derfor om hvordan bistand skal foregå i praksis.

Del IV er i det store og hele en presisering av del II om konvensjonens organer og saksgang.

I del V presiseres det at kravet om at alle tiltak og initiativer skal skje i full forståelse med de aktuelle tradisjonsmiljøene, også gjelder for det internasjonale bistandsarbeidet, uansett hvem partnerne i slikt arbeid er. Dette er et avgjørende punkt hvor konvensjonens demokratiske innretning kommer til syne og vil bli testet. I Verdensarvkonvensjonen er ansvar og initiativ i større grad overlatt til ekspertutvalg, gjerne utgått fra hegemoniske fagregimer i Nord. I den foreliggende konvensjonen må derfor det postkoloniale perspektivet gis en betydelig mer sentral plass. Konvensjonens vektlegging av samtykke og dialog mellom partene er viktige virkemidler her.

Initiativet til slik bistand skal komme fra den konvensjonsparten som har jurisdiksjon over det territorium der vedkommende immateriell kulturarv finnes. Forslagene kan eventuelt fremmes i samarbeid med andre konvensjonsparter og frivillige og faglige organisasjoner. Det skal i alle tilfeller dokumenteres at vedkommende tradisjonsmiljø ikke bare er innforstått med tiltaket, men også med dets konsekvenser.

Man må anta at disse formuleringene skal hindre at interesserparten utenfor vedkommende tradisjonsmiljø/gruppe skal kunne overstyre tiltakene til egen fordel.

Dette er viktig av flere grunner. For det første gjelder det opphavsretter. Det finnes utallige eksempler på at kommersielle aktører publiserer eller offentliggjør immateriell kulturarv på måter som virker støtende for vedkommende tradisjonsmiljø, og/eller tilegner seg inntektene fra arbeidet med vern av slike tradisjoner.

Arbeidet under konvensjonen bør derfor sees i forhold til UNESCOs omfattende arbeid på dette feltet. Under The Global Alliance for Cultural Diversity driver UNESCO et omfattende bevisstgjøringsarbeid i forsøket på å skape levedyktige kulturbaserte næringer i utviklingsland. Her inngår kunnskap om og respekten for opphavsrettene som et hovedelement.

For det andre kan det gjelde internasjonale NGO-er som har faglige eller politiske agendaer som er fremmede for tradisjonsgruppen, og som kan ha uheldige konsekvenser sett med deres øyne. Det samme gjelder internasjonale media som ofte formidler skikker og ritualer på en eksotiserende og nedverdiggende måte. Det er i slike tilfeller at man må minne om konvensjonens forankring i menneskerettighetene.

På den andre siden kan det noen ganger være viktig at utenforstående aktører og interesser er med på å motvirke politisk motiverte tiltak som fremmer enkelte immaterielle tradisjoner på bekostning av andre. Slik motsand kan være avgjørende for en gruppes identitet og overlevelse.

Det understrekes eksplisitt i artikkel 19, andre ledd, at slik bistand ikke under noen omstendighet må stride mot en konvensjonsparts lovgivning eller en tradisjonsgruppes "sedvanerett og praksis".

Del VI Fondet for immateriell kulturarv

Det er etablert et fond som skal finansiere aktiviteten under konvensjonen. Dette skal finansieres gjennom bidrag fra medlemsstatene og utenforstående kilder. Medlemslandene binder seg til å gi et bidrag hvert annet år. Bidragene kan ikke overstige 1 prosent av konvensjonsparters bidrag til UNESCO totalt. Det siste kan dreie seg om innsamlede midler og donasjoner fra eksterne parter.

Når det gjelder eksterne bidrag, gjøres det klart at det ikke kan hefte noen bindinger ved donasjonene som strider mot konvensjonens prinsipper eller målsetninger.

Anvendelse av fondsmidlene skjer etter søknad til den mellomstatlige komiteen, i samsvar med retningslinjer som er fastsatt av generalforsamlingen.

Hver av konvensjonspartene kan anmode om internasjonal bistand. I tildelingene vil det allikevel bli lagt særlig vekt på utviklingslandenes behov. Det opprettes i slike tilfeller en avtale mellom komiteen og vedkommende mottaker. Det forutsettes ”som hovedregel og i den grad partens ressurser tillater det”, at mottakeren deler kostnadene for tiltaket (artikkel 24). I det norske kulturdepartementet bekreftes det at vårt land neppe vil søke midler over fondet, men finansiere våre tiltak med nasjonale midler. I tillegg gir Norge pr. 2009 ca 14 millioner kroner til fondet annet hvert år.

Det er realistisk å tenke seg at internasjonale bistandsprosjekter vil bli attraktive for de frivillige og de faglige samarbeidspartnerne, fordi det vil utløse ulike former for finansiering. Dette vil naturligvis være i tråd med konvensjonens formål og prinsipper, men vil allikevel stille store krav til den faglige og politiske koordineringen. Dette punktet vil bli diskutert nærmere nedenfor.

2. Saksgang i Norge

Den 16. februar 2006 ble det sendt ut et høringsbrev fra Kultur- og kirke departementet om ratifikasjon av konvensjonen. Det inneholdt på vanlig måte en kommentar fra regjeringen sammen med selve konvensjonsteksten. Her ble det lagt vekt på at konvensjonen skulle ha et bredere fokus enn kun de materielle aspektene ved kulturarven. Det understrekes også at dette vil være spesielt viktig for en rekke ”ikke-vestlige land” hvor en stor del av kulturarven er av immateriell karakter. Det oppfordres til å ratifisere konvensjonen så raskt som mulig for å kunne ha mulighet til å påvirke implementering og utarbeidelsen av retningslinjer for arbeidet.

Ved høringsfristens utløp 1. mai 2006 hadde det kommet inn uttalelser fra en rekke sentrale aktører, som alle var positive. Allerede 2. juni 2006 ble St. prp. nr. 73 (2005 – 2006) fra Utenriksdepartementet om samtykke til ratifikasjon godkjent i statsråd. Her spesifiseres denne konvensjonens forhold til det arbeidet UNESCO har gjort innenfor opphavsrettsområdet. Det minnes om at de dokumentene som skal regulere slike forhold, ikke har en rettslig bindende status, og at de er midlertidige. Den foreliggende konvensjonen vil derfor fylle dette tomrommet.

Den 9. november 2006 avgav Stortingets Familie- og kulturkomité sin innstilling hvor ratifikasjon anbefales enstemmig, og 15. desember 2006 ble ratifikasjon vedtatt i Stortinget enstemmig og uten reservasjoner. Saksordfører Trine Skei Grande fra Venstre understreket i stortingsdebatten mulighetene de immaterielle kulturminnene gir for innlevelsen i og opplevelsen av historiske steder og monumenter. Hun hevdet også at vern av den immaterielle kulturarven manglet i ABM-meldingen, og at det derfor også på det nasjonale plan manglet rettsvern for denne delen av kulturarven. Gjennom konvensjonen vil man kunne motvirke den sektoriserede vernepraksisen som fortsatt eksisterer og realisere et helhetlig perspektiv.

Den 17. januar 2007 ratifiserte Norge konvensjonen som deretter trådte i kraft 17. april samme år.

Den 18. oktober 2007, ble det holdt et arbeidsseminar i regi av KKD om oppfølging og implementering, hvor flere av de relevante aktørene deltok. Her var både offentlige etater og en rekke av organisasjonene på området. Man henvendte seg først og fremst til organisasjonene som har en ”form for paraplyfunksjon på sitt område”. Dette var for å gjøre samarbeidet mellom det offentlige og sivilsamfunnet mer rasjonelt.

I ettertid har Rådet for folkemusikk og folkedans (Rff) og Norsk håndverksutvikling (NHU) fått en sentral funksjon i arbeidet. Men uansett er praksisfeltet, direkte eller indirekte, trukket inn og orientert om det arbeidet som har pågått helt fra starten av. På seminaret ble det igjen understreket at den foreliggende konvensjonen skulle være et ”supplement” til Verdensarvkonvensjonen. Direktør Magne Velure i Kulturavdelingen, KKD orienterte om arbeidet med konvensjonen som hadde pågått multilateralt fra 2002.

Dette seminaret førte til en del diskusjoner og avklaringer i organisasjonene. Det var ment som et første skritt mot en ny høring om implementering av konvensjonen.

Den 25. mars 2008 gikk et nytt høringsbrev ut fra KKD. Her ble det sagt at konvensjonen skulle rette seg mot arbeid i tradisjonene, og ikke først og fremst om tradisjonene. Med dette mente man at det skulle fokuseres på levende praktisering av tradisjon, og at vern skulle bety å "skape relevante rammevilkår" for fortsatt praktisering av tradisjonene i samtiden. Man bad om hjelp til å utrede følgende spørsmål:

- På hvilken måte kan konvensjonen best implementeres i Norge?
- Hvordan bør arbeidet samordnes?
- En samlet oversikt over immateriell kulturarv her i landet?
- Hvilket detaljeringsnivå bør en slik oversikt legges på?

Høringsfristen var 14. mai. Nok en gang kom det inn uttalelser fra et bredt spekter av institusjoner og organisasjoner. Spørsmålet om hvordan arbeidet bør samordnes i Norge ble kommentert av flere av de sentrale aktørene. Maihaugen (NHU) framhevet at det vil bli stort behov for å utveksle og samordne kunnskap om metoder for dokumentasjon av immateriell kulturarv.

Det bør derfor opprettes et nav for å utføre denne jobben. Et slikt nav bør også få oppgaven med å samordne det nasjonale og det internasjonale nivået. Riksantikvaren på sin side foreslår at "KKD med underliggende etater bør få ansvaret for den immaterielle delen, samt de løse gjenstander som trengs i denne forbindelse. Miljøverndepartementet (MD) med underliggende etater bør få ansvaret for de kulturelle rom som er nødvendig for den immaterielle kulturarven". De tenker seg også en koordinerende gruppe på departementsplan. Rff, som sammen med NHU foreløpig peker seg ut som sentrale aktører, tenker seg at implementeringen først og fremst bør styrke institusjonene som allerede finnes på feltet, og at det ikke er spesielt behov for et tungt koordinerende organ. De formulerer to tydelige mål med arbeidet slik de ser det. Det første er at de som arbeider med immateriell kulturarv, må få muligheter til å fortsette arbeidet og utvikle det videre.

Dette gjelder både "einskildpersonar, lokalmiljø, organisasjonar, prosjekt, institusjonar, utdanningsmiljø og andre typar aktørar." For det andre ønsker Rff at storsamfunnet må få en mer konkret forståelse av de verdiene som bæres oppe av den immaterielle kulturarven. Dette gjelder ikke minst lokalpolitiske miljøer og administrasjon.

ABM-utvikling peker på behovet for å inkludere det kulturelle mangfoldet. I tillegg til å avklare begreper og skaffe en oversikt over eksisterende dokumentasjon, legger senteret vekt på at det må defineres "udekkede felt, historisk og i vår egen samtid, hvor det er nødvendig å sette inn særskilte tiltak." De foreslår at det opprettes en koordinerings- eller arbeidsgruppe ledet av KKD, hvor ABM-utvikling selv har sekretærfunksjonene.

I St. prp. nr. 1 (2008-2009) fra KKD som kom i september 2008, gis ABM-utvikling ansvaret for å framskaffe en oversikt over instanser som forvalter immateriell kulturarv "på overordnet nivå", inkludert hva som finnes av registre, arkiver og samlinger. Videre skal senteret avklare hvilke områder som skal regnes inn under begrepet her i landet. Målet med denne første fasen vil således være å identifisere udekkede områder og avgjøre hvor man må sette inn spesielle tiltak.

Det heter i proposisjonen:

"Kultur- og kirke departementet vil i første omgang gi ABM-utvikling i oppgave å lage en overordnet oversikt over aktuelle fagmiljøer og kulturarvsområder som dekkes av konvensjonen. Oversikten skal dekke konvensjonens listekrav gjennom å vise hvem som forvalter den immaterielle kulturarven på overordnet nivå. Det er behov for å definere begreper og klargjøre hvilke områder som skal tilregnes den immaterielle kulturarven i Norge. Videre må en kartlegge hva som faktisk finnes av registreringer og dokumentasjon og definere udekkede felt, historisk og i vår egen samtid, hvor det er nødvendig med særskilte tiltak. Det må også utarbeides en oversikt over immateriell kulturarv med særlig vernebehov."

Dette bekreftes i tildelingsbrev til ABM-utvikling fra KKD for budsjettåret 2009. ABM-utvikling informerer i en erklæring om at senteret har blitt tildelt denne oppgaven, og at arbeidet vil være todelt: For det første rette seg mot norske forhold på den måten som er beskrevet ovenfor, men også "gjennom internasjonale prosjekt i samarbeid med m.a. utviklingsland."

ABM etablerer så et prosjekt, og avsetter en stilling med varighet på ett år fra 1. september 2009. Prosjektet retter seg mot følgende utredningsoppgaver:

- Hvilke aktuelle fagmiljøer og kulturarvsområder dekkes av konvensjonen?
- Hvilke institusjoner forvalter den immaterielle kulturarven på overordnet nivå? (Listekrav)
- Definerer av begreper
- Hvilke områder skal tilregnes den immaterielle kulturarven i Norge?
- Hva finnes av registreringer og dokumentasjon på immateriell kulturarv?
- Hvilke felt – historisk og i vår samtid – er ikke dekket?
- På hvilke områder er det nødvendig med særskilte tiltak?
- Hvilke immaterielle kulturuttrykk har særlige vernebehov?

I tråd med departementets oppfordring tar prosjektet kontakt med organisasjoner som har en form for paraplyfunksjon på sine områder. Foreløpig jobbes det mot institusjoner som Norsk Håndverksutvikling ved Maihaugen, Rådet for folkemusikk og folkedans ved NTNU i Trondheim og Bunad- og folkedraktrådet ved Valdresmusseene på Fagernes.

I St. prp. nr. 1 (09-10) fra KKD i september 2009, går det fram at en sum på en million kroner er tildelt Norsk Håndverksutvikling ved Maihaugen for å:

- videreutvikle nettverkssamarbeid
- gjennomføre opplæring og dokumentasjon (på kritiske områder)
- gjennomføre tverrfaglige seminarer med tanke på metodikkutvikling

Den 16. oktober 2009 ble det avholdt et seminar i Trondheim arrangert av Rff og NHU, med tittelen "Kunnande og vitande". Å kunne viser her til utøverkompetanse, mens å vite betyr å ha teoretisk kunnskap om et felt. De to organisasjonene utvikler et felles språk som går ut på at kulturvern i konvensjonens betydning innebærer å kunne (utøve) tradisjon, ikke bare vite om (forske) den. I desember 2009 arrangerte de samme organisasjonene et tilsvarende seminar på Lillehammer om de konkrete forberedelsene til implementeringen av konvensjonen i Norge.

Disse to organisasjonene har derfor vært aktive og står sentralt i den videre implementeringen. De er begge avgjørende viktige aktører, og må gis rom til å bidra på selvstendig, faglig grunnlag. Men de representerer bare deler av de domene konvensjonen legger opp til. Det vil derfor i den kommende planleggingsfasen være en hovedoppgave å finne fram til flere relevante institusjoner med tanke på å utvide det faglige dekningsområdet.

3. Definisjoner

Arv

Jeg vil først knytte noen kommentarer til et begrep som står helt sentralt i konvensjonens språkbruk, og som den i bunn og grunn handler om, men som ikke defineres eller problematiseres i noe dokument, nemlig begrepet arv.

I de internasjonale rettskildene på dette området er begrepet brukt helt konsekvent av alle involverte parter. Gjennom ratifikasjonen av disse konvensjonene har begrepet også gått inn i det norske kulturpolitiske begrepsapparatet. "Kulturarvsinstitusjonene" og "kulturarvssektoren" har i dag etablert seg som standard betegnelser innenfor forvaltningen. Etter hvert har begrepet også blitt vanlig i fagmiljøene ved disse institusjonene, men uten at det er diskutert på mer prinsipielt grunnlag.

Det hefter flere betenkeligheter ved å bruke dette begrepet som metafor for kultur. For det første er det nødvendig å minne om at ordet arv i denne sammenheng er en metafor, noe som betyr at det brukes – og må tolkes – billedlig. Det betyr også at det som andre metaforer har sin opprinnelse på et annet meningsfelt. Arv som begrep er hentet fra juridisk sektor til den kulturfaglige og kulturpolitiske språkbruken. Som juridisk term betegner arv en sosial mekanisme (som forekommer i alle kjente samfunn) som har som funksjon å overføre goder fra en generasjon til en annen på eksklusivt vis.

Som distribusjonsform skiller arvemekanismen seg fra for eksempel gavebytte eller markedsbytte på den måten at det skiller ut en bestemt gruppe mennesker som mottakere av godet, til forskjell fra alle andre. Det er det vi kaller arvinger, og å ha arverett. En arvelott gir således en privilegert tilgang. Det å hindre allmenn tilgang er selve hensikten med arveinstitusjonen. En arveprosess er et resultat av en genetisk gitt og juridisk definert relasjon mellom arvelater og arving(er). Arv er et privilegium, ikke noe valgt eller fortjent.

For det andre gir arv assosiasjoner om noe spesielt verdifullt – om et hierarki av goder. "Arvesølvet" er det edleste og fineste, hevet over alt annet. I realiteten er det jo slik at vi sjelden overtar våre foreldres eiendom i sin helhet. En stor del kastes som avfall, mye selges til brukthandelen og noe gis bort til loppemarkeder. Det vi beholder som arv, er det vi opplever som spesielt verdifullt, enten vi knytter personlige minner til det eller de er spesielt kostbare. Dette viser at arv i utgangspunktet er et evaluerende begrep, noe som i seg selv burde vekke kritisk diskusjon i fagmiljøene.

Videre betegner begrepet arv noe som allerede er gitt. I denne språkbruken framstår derfor kultur som konsekvent forankret i fortiden. Arven vi mottar, er resultat av tidligere tiders skaperkraft, ikke vår egen. Brukt om kultur gir derfor arv-retorikken uttrykk for en passiv holdning. Det forsterkes også av assosiasjoner til kontinuitet og uforanderlighet. Som vi har sett, bryter en slik tanke tydelig med konvensjonens formål og hensikter.

I arvbegrepet ligger det også en klar moralsk forpliktelse til å verne og videreføre. Arven binder arvingen på en uavvendelig måte. En odelsgutt kan ikke uten videre gi avkall på farsgården selv om en profesjonell karriere innenfor andre sektorer skulle friste mer enn landbruket. På samme måten ser vi verden over at individer som forsøker å rive seg løs fra tradisjoner som de opplever som hemmende for sin egen utvikling, blir sterkt sanksjonert og fordømt. Disse sanksjonene er i deler av verden en betydelig brems på den teknisk-økonomiske utviklingen.

Siden Cuellar-rapporten (1996) har UNESCO stått for en kulturpolitikk som setter søkelyset på individets tilgang til kulturuttrykk de selv finner meningsfulle. Den foreliggende konvensjonen, med dens tydelige forankring i menneskerettighetene, taler også om individets rett til å velge. Som vi ser, legger arvbegrepet hovedvekten på arvingenes plikt og ansvar overfor arven. Begrepet er således mer i tråd med Verdensarvkonvensjonens språkbruk og grunnperspektiv.

Den kulturpolitisk kanskje viktigste føringen som arvbegrepet gir, er at det tingliggjør kultur. En arvelott er en samling gjenstander. Når man omtaler den felles kulturen som arv, tvinger det mer eller mindre automatisk blikket og tanken mot den materielle siden. (Dette trer tydelig fram i sammenlikningen mellom denne konvensjonen og Verdensarvkonvensjonen fra 1972.) Temaet vil derfor bli behandlet mer utfyllende i siste kapittel.

Men i tingliggjøring ligger det ikke bare at man betrakter kultur som fysiske gjenstander. Man betrakter den som et ferdig produkt løsrevet fra de historiske og sosiale prosessene som har frambrakt den. En slik holdning står i direkte motstrid til denne konvensjonens sentrale prinsipper som sier at vern av immateriell kulturarv er å sikre den levedyktighet (livskraft).

Hvis vi summerer disse trekkene ved begrepet arv, blir det tydelig at det hviler på en typisk etnisk eller nasjonal konstruksjon av kultur, der historie og identitet oppfattes som en eksklusiv gruppes eiendom, og som er skjebnegitt gjennom fødsel.

Det kulturbegrepet som ligger innbakt i de internasjonale konvensjonene om kulturarv hviler derimot på grunn-tankene om åpen tilgang, valgfrihet og kreativitet. Dette kommer til uttrykk i Cuellar-rapporten (1996), UNESCOs konvensjon om kulturelt mangfold fra 2006, så vel som i den såkalte Faro-rapporten fra Europarådet om verdien av kulturarv for samfunnet. Det samme gjelder også i høyeste grad i den foreliggende konvensjonen om immateriell kulturarv.

Som vi allerede har sett, er kreativitet og forandring sentrale verdier som må omfattes av de vernetiltakene som skal gjennomføres. Det understrekes også at immateriell kulturarv har en særskilt verdi som garantist for, og vitne om, menneskehetens kreative mangfold. Dette lar seg vanskelig forene med de føringene som ligger i arv-retorikken.

I høringsdokumentene og i St. prp. nr. 73 (2005-2006), understrekes det at arbeidet med den immaterielle kulturarven også må rette seg mot samtiden. Føringene som ligger i arv-retorikken kan slik framstå som uheldige sett i forhold til flere av de faglige og kulturpolitiske målene som er lagt til grunn for arbeidet i Norge. Det gjelder både ambisjonene om å fange opp samtidige former, å representere mangfold og å oppmuntre til kreativitet og næringsutvikling.

Det bildet av kultur som begrepet arv skaper, bryter diametralt med formålet og prinsippene i konvensjonen, hvor hovedvekten legges på utveksling og samarbeid og at tradisjoner er kreative prosesser i stadig endring.

Dekningsområde

Før konvensjonen kan implementeres, må man avgjøre hvilke typer kulturytringer den skal omfatte. Slik definisjonen av immateriell kulturarv er formulert, framstår den logisk og formelt av typen $x = x$. Den sier at immateriell kulturarv er det som noen regner som sin immaterielle kulturarv. Det åpnes samtidig for at definisjonen skal ha gyldighet helt ned på individnivå. Dette gjør den svært åpen og demokratisk, men tilsvarende vanskelig å operasjonalisere ut fra standard-kriteria.

Som vi har sett i de alminnelige bestemmelsene i konvensjonen, legger den allikevel ikke opp til en så åpen definisjon. Tvert imot holder den seg i praksis til en tradisjonell oppfatning av immateriell kulturarv som har etablert seg i de vestlige landene. Spesielt ser vi dette i gjennomslaget av den tidlige folkloristikkens typologiske tenkning.

Selv om konvensjonen lister opp seks "domener" inter alia, går det tydelig fram i retningslinjene at det ikke er ment bare som forslag. Dekningsområdet utdypes i dokumentet Intangible Cultural Heritage Domains, som inngår i informasjonspakken på syv dokumenter fra ICH-sekretariatet. Her gjentas de seks områdene og befestes i en temmelig detaljert og omfattende gjennomgang:

- muntlige tradisjoner og språk
- utøvende kunst
- skikker
- ritualer og fester
- kunnskap om naturen og universet
- tradisjonelt håndverk

I Norge har vi hatt en relativt omfattende innsamling og dokumentasjon av immateriell kulturarv under overskriften "folkeminner" helt fra 1830-årene av. Vår praksis på området har omfattet samtlige av de opplistede domenene, kanskje bortsett fra utøvende kunst. Slik dette spesifiseres i Intangible Heritage Domains framgår det at det først og fremst er ment tradisjonell dans og teater, men også musikk. I Norge er folkemusikken et av de områdene som er tyngst vektlagt. Innenfor samtlige områder har vi aktive tradisjonsbærere så vel som institusjoner med kompetanse i dokumentasjon og innsamling. For vårt lands vedkommende er således denne

listen relativt uproblematisk. Vi må derimot undersøke om det eksisterer udekkede områder, spesielt knyttet til kulturelt mangfold og mer samtidige former. Her vil det bli nødvendig med både idé- og metodeutvikling. Det vil sannsynligvis også åpne for at nye typer aktører må gis plass i arbeidet.

Vern

Vern defineres som "tiltak for å sikre den immaterielle kulturarvens levedyktighet." Med dette sikter konvensjonen seg inn mot kulturarv som prosess (tradering) og ikke som produkt. Den vil sikre at produsentene og de sosiale og økonomiske betingelsene for produksjon blir sikret. Igjen ser vi det problematiske med begrepet arv.

Slike tiltak eksemplifiseres som:

"å kartlegge, dokumentere, forske, bevare, verne, fremme, styrke, videreføre, særlig gjennom formell og uformell utdanning, samt gjenopplive de ulike sidene ved denne arven."

Det engelske ordet "enhance" er her oversatt til norsk med å styrke, men dette har også betydningen å forbedre.

Denne listen innebærer en rekke ulike strategier som hver for seg vil kunne ha svært ulike, kanskje til og med motstridende konsekvenser for materialet. Å fremme et element innebærer alt fra å synliggjøre, til å kjempe for i politiske fora, til å markedsføre.

Formell og uformell utdanning vil også påvirke tradisjonsmaterialet på ulike måter. Den uformelle utdanningen som foregår i et husflidslag eller et spillemannslag, får andre konsekvenser enn akademiske studier av samme materiale. I uformelle fora vil gjerne variasjonen være større enn om det samme materialet skulle ende opp på pensum i et statlig akademi. Å gjenopplive en tradisjon vil igjen kunne ha svært ulike konsekvenser med hensyn til endring og brukskontekster. Hvis en gjenoppliving er kommersielt motivert, vil det skje andre ting med elementet enn om det ble gjennomført av et miljø av entusiaster, som igjen vil være forskjellig fra konsekvensene hvis gjenopplivingen skjer ved en akademisk institusjon.

Å skulle sikre en kulturell gruppes videre livsvilkår, har som vernemetode noen mulige problemer. Hvis det betyr at man tenker seg å holde en folkegruppe gående med tradisjonelle praksiser, vil det på et gitt tidspunkt bli et spørsmål om ressursbruk og prioriteringer. Et eksempel på dette er at man i Norge begrunner deler av landbrukspolitikken ut fra behovet for landskapsvern. Bønder omtales i visse sammenhenger som "landskapsprodusenter". Reindriften blant samene i Finnmark har elementer av samme tanke ved seg.

Det vil også kunne melde seg betenkeligheter rundt disse gruppens deltakelse i den allmenne moderniseringsprosessen. Betyr det at enkelte kulturelle grupper skal defineres som kulturarvsreservater og undras fra samfunnsutviklingen?

Alle disse alternativene må konsekvensutredes i det prosjektåret vi nå er inne i.

Tre definisjoner av immateriell

1. "Åndslivet" – en idealistisk forståelse

I konvensjonen kommer det til syne tre ulike oppfatninger av hva som skal menes med immateriell. I aller videste forstand skal vi forstå det som den åndelige delen av kulturen. Det bygger på en idealistisk kulturteori som naturligvis er vel innarbeidet og etablert i den vestlige verden. Humanistisk forskning er noen ganger kalt åndsvitenskapene.

Opp mot dette kultursynet har ulike former for materialistiske kulturdefinisjoner og teorier stått i skarp kontrast.

I tillegg har vi ulike praktisk-metodiske begrunnelser for å dele kulturhistorie opp i materielle og immaterielle aspekter. For arkeologiens del har dette vært nærliggende all den stund faget bokstavelig talt har arbeidet med objekter. For arkitekturen har forholdet vært det samme. Fagets tema orienterer teoriutviklingen mot de materielle aspektene. Siden disse fagene har vært sterke regimer i utviklingen av kulturrettet, har den materialistiske orienteringen vært en naturlig følge. I det norske riksantikvarembetet finnes det typisk nok en stor gruppe ansatte med disse fagbakgrunnene. På denne måten har dualismen materiell-immateriell "satt seg" i det institusjonelle apparatet.

I virkeligheten har det vært slik, i alle fall i en generasjon, at ingen forsker med respekt for seg selv ville kunne underskrive på et slikt analytisk skille mellom det materielle og det immaterielle. I hele generasjonen etter at praksisteori og post-strukturalistiske retninger slo gjennom, har hovedvekten nettopp ligget på helhetlige forståelsesformer og prosessorienterte studier, som vi ser har fått økt gjennomslag i konvensjonsteksten.

Denne utviklingen har ført til en situasjon der forvaltningen holder fast ved et skille mellom materiell og immateriell kulturarv som ikke lenger er holdbart i kulturpolitikk og forskning. Hvis man insisterer på denne dualismen, vil det øke avstanden mellom politikktutvikling, forvaltning og forskning. Det gjøres i dag store anstrengelser for å bygge bro over dette skillet, for eksempel i museene. Det er derfor spesielt viktig å ha en levende dialog mellom akademisk refleksjon/forskning og det praktiske arbeidet som kan utfordre denne dualistiske tankegangen.

2. "Folkeminne" – en folkloristisk forståelse

Andre steder i teksten og i dokumentene ser vi konturene av en tradisjonell folkloristisk forståelse av immateriell kulturarv. Her tilsvares arven de formene som ble samlet inn under nasjonalromantikken, og som i dag danner grunnstammen i de samlingene og arkivene over immateriell kulturarv som er representert i de vestlige nasjonalstatenes arkiver og samlinger. Det akademiske faget folkloristikk er også fundert på denne oppfatningen av immateriell kultur. Det vil si at det

eksisterer en omfattende kompetanse og prestisjetunge institusjoner i den vestlige verden, som i de aller fleste tilfeller vil reprodusere denne typologien.

3. Domener – en typologisk forståelse

I flere sammenhenger støter vi på en tredje forståelse av immateriell kultur, nemlig en typologisk sjangerforståelse. Den er beslektet med den folkloristiske, men skiller seg fra den i utvalget av uttrykksformer som anses som relevante. Den har sannsynligvis også et helt annet opphav. Den folkloristiske forståelsen har sitt historiske opphav i nasjonsbyggingen, mens den definisjonen jeg kaller typologisk, sannsynligvis drives fram av forvaltningshensyn.

For at arbeidet med innsamling og vern av immateriell kultur på global basis skal være mulig i dagens situasjon, må man anvende konvensjonens dialogiske metode og avgjøre i hvert enkelt tilfelle hva som inkluderes i begrepet immateriell.

Materiell – immateriell

Det neste trekket som umiddelbart påkaller oppmerksomhet, er at konvensjonen ikke begrenser seg til immateriell kultur, men regner med både gjenstandssiden og den sosiale siden i immateriell kultur, i tillegg til at den henter til natur. Det understrekes i fortalen at man "tar i betraktning det dype gjensidige avhengighetsforholdet mellom immateriell kulturarv og materiell kultur- og naturarv." Dette er uttrykk for et uavklart forhold mellom materiell og immateriell kultur som det er grunn til å forsøke å komme inn på livet mer systematisk.

All den stund den foreliggende konvensjonen ønsker å være et supplement som vil balansere forholdet mellom det materielle og det immaterielle, må dette konkretiseres.

Jeg vil hevde at forholdet mellom materiell og immateriell kulturarv må forstås som et semiotisk forhold. Det tilsvarer forholdet mellom uttrykk og innhold i et tegn, på samme måte som vi ser det i språklige tegn mellom lyden (eller skriftbildet) på den ene siden, og meningen på den andre. I tegnteorien (semiotikken) tenker man seg at disse to sidene kobles sammen gjennom det som kalles en kode. Det vi kaller materiell kulturarv tilsvarer på samme måte uttrykks-siden (tegnobjektet), mens den immaterielle kulturen er innholdet. Til sammen utgjør de det vi i Norge kaller kulturminner eller monumenter. Det er i det øyeblikk de kobles sammen (kodes) at mening eller verdi oppstår. En gjenstand er ikke et symbol (monument) uten kunnskapen om dets historie; da er det bare en ting. Hver for seg står det materielle og det immaterielle uten verdi. Uten denne sammenkoblingen av uttrykk og innhold eksisterer det ikke noe symbol, og derfor heller ingen verneverdi.

Når man sier at forholdet mellom det materielle og det immaterielle på denne måten er et tegnforhold, gir det seg selv at det er svært betenkelig å verne eller forvalte dem separat,

som om de skulle være forskjellige typer kultur. Det blir som å verne den lydige delen av språket (det fonetiske) uten meningen (det semantiske). En slik vernepraksis vil holde dem separat og dermed forvrengte deres betydning. I aktivt pågående traderingsprosesser skiller ikke aktørene mellom de to sidene. Det er nettopp det at de ulike sidene går sammen og oppleves som en selvfølgelig helhet, som gjør en tradisjon levende. Det er for eksempel når musiker, instrument og lyd flyter sammen, at den verdifulle opplevelsen oppstår. På samme måten er det umulig å beskrive eller å formidle noe om et instrument uten å se det i forhold til det repertoaret som utøves på instrumentet og de brukssammenhengene det tradisjonelt inngår i.

Det er gjennom en sektorisert verne- og innsamlingspraksis at man har endt opp med slike fenomener som noen kaller "museumsgjenstander" i negativ betydning; ting tatt ut av sin sammenheng, løsrevet fra sine brukssituasjoner og stilt ut i et separat rom som om de kunne tolke seg selv.

All den stund det nettopp er å sikre fortsatte betingelser for levende tradisjon som er hovedformålet med konvensjonen, bør man ta sterkere hensyn til at sammenhengen mellom materiell og immateriell er en forutsetning for slik livskraft. Man må konsekvent tilstrebe en holistisk vernepraksis heller enn en sektorisert vernepraksis.

Dette bør ligge som føringer på utvelgelsen av partnere i det videre arbeidet. En bør finne fram til operative institusjoner som har en vernepraksis som ligger så nært som mulig opp til konvensjonens prinsipper. Det vil si å verne både det materielle og det immaterielle sammen, og å legge til rette for at tradisjonsprosessene kan fortsette å utvikle seg i samtiden.

Representativitet

Ordet representativitet står sentralt i tenkningen omkring konvensjonen. Et av hovedmålene er å etablere en representativ liste over immateriell kulturarv på verdensbasis. Samtidig legges det definitorisk til grunn at immateriell kulturarv omfatter alle de former som noen påberoper seg som grunnlag for sin identitet. På den ene siden påberoper man seg et relativistisk kulturbegrep, mens man på den andre siden insisterer på representativitet. Representativitet forutsetter at noen former er utvalgte og kan stå for et univers av andre former (emblematiske funksjon). Det betyr at de samler i seg "mer" av en eller annen kvalitet enn andre former som ellers er tilsvarende. Representativitet forutsetter på denne måten et hierarkisk kulturbegrep som står i skarp kontrast til et relativistisk kulturbegrep som setter alle på samme linje. Konvensjonens definisjon av immateriell kulturarv er klart relativistisk, der man sier at hva som er slik arv er avhengig av en gruppes eller en persons forhold til et bestemt element.

Slik tenkte man seg for eksempel her i landet at slåttemusikken var mer norsk enn trekkspillmusikken, og derfor er mer representativ for norsk kultur enn trekkspillet. Dette gjaldt selv om trekkspillmusikken var betydelig mer utbredt blant

folk og på den måten numerisk mer representativ. Når man i kulturminnevernet legger "nasjonal verdi" som kriterium for vernetiltak, er det den samme tanken som ligger til grunn. Slik ser vi at ideen om representativitet forutsetter ideen om hierarki.

I utgangspunktet sier det seg selv at grupper og individers kulturarv ikke kan være representativ for andre enn dem selv. Heller ikke er det meningsfullt å snakke om at noen identiteter mer representative enn andre innenfor en stat eller en region. Det sier seg selv at en stat ikke kan iverksette vernetiltak overfor alt som meldes inn.

For å få til dette, må det etableres noen kriterier som er legitime på nasjonalt nivå og på regionalt og internasjonalt nivå. Disse må gjøres eksplisitte og være kjent av alle deltakerne i prosessene. Dette er nesten utenkelig å få til i praktisk politikk. Hvis vi betrakter de listene som foreløpig er etablert, er det tydelig at representativitet ikke ligger til grunn.

Det som faktisk skjer, og som man må basere sine strategier på, er at de formene som blir listeført, er forhandlet fram i den mellomstatlige komiteen og i siste instans i generalforsamlingen. Realistisk sett er derfor listene et resultat av styrkeforholdet mellom ulike interessegrupper.

I konvensjonens formuleringer ser vi at kriteriene for å føre noe inn på den representative listen er rent formelle. De tar overhodet ikke hensyn til kvaliteter ved et element. I de operasjonelle retningslinjene (direktiv) listes de opp på følgende måte:

- Elementet må falle inn under definisjonen av immateriell kulturarv som definert i konvensjonens artikkel 2.
- Listeføring av elementet vil bidra til synliggjøring og bevissthet om den immaterielle kulturarvens betydning, og oppmuntre til dialog, og på den måten gjenspeile kulturelt mangfold internasjonalt og å vitne om menneskelig kreativitet.
- Vernetiltak er utformet som vil bidra til å bevare og fremme elementet.
- Elementet har blitt nominert gjennom bredest mulig deltakelse fra lokalsamfunnet, gruppen, eller der det er relevant, berørte individer, og etter på forhånd å ha innhentet deres frie og informerte bifall.
- Elementet må være representert på en liste (fortegnelse) over immateriell kulturarv på en statsparts territorium slik det er definert i artikkel 11 og 12.

Vi ser at disse kriteriene ikke gir noen føringer for å operasjonalisere begrepet representativitet. De retter seg utelukkende mot definisjon og prosedyre slik det er foreskrevet i konvensjonen, og overlater selve utvelgelsen til forhandlinger innenfor konvensjonens organer. Det er i det hele tatt vanskelig å se at noen annen type prosess skulle være mulig. Men det betyr at begrepet representativitet må settes i parentes fordi det angir en type kvalitet ved de listeførte elementene som rent faktisk ikke er tilstede. Dette ifølge konvensjonens egen definisjon av immateriell kulturarv.

De kriteriene som i praksis ser ut til å være de mest aktive og forhandlingsbare er unikhed og alderdommelighet. Et blikk på listene viser at dette argumentet må ha hatt gjennomslag i de fleste sakene. Albansk iso-polyfoni og ahellil poesi i Gouara-regionen i Algeri bærer vitne om dette.

Andre kriterier som kan få gjennomslag i utvelgelsen, er pussig nok noe som ser ut til å være svært forskjellig fra, om ikke stikk motsatt av de to første, nemlig utbredelse og emblematiske verdi. Emblematiske betyr at symbolverdi, det vil si at et element er etablert som en stereotypi eller logo for en gruppe, en stat (sted) eller en livsstil. Et eksempel her er den argentinske tangoen. Den er ført inn på den representative listen selv om det er en typisk moderne tradisjon. Den smetter så vidt innenfor det formalistiske kriteriet for tradisjon, nemlig tre generasjoner, men er jo slett ikke truet på noen måte. Tvert imot er den for tiden inne i nok en internasjonal høykonjunktur på musikkmarkedet. Derimot er den en svært effektiv merkevare for landet Argentina og det "latinske lynnet". Det er grunn til å tro at det nettopp er dens kommersielle suksess som er årsaken til at den havner på listen. Uten det er det vanskelig å forestille seg at den skulle fått en slik utbredelse som den har. Dermed er det også den indirekte årsaken til dens verdi som merkevare og at den oppleves som typisk for Argentina. Det er nok i denne betydningen en må forstå representativitet slik det brukes i konvensjonsteksten.

Tidshorisont

Når det gjelder avgrensning i tid av hva som regnes som kulturarv, er konvensjonen diffus. Den benytter seg av formuleringen "fra generasjon til generasjon".

Tidsavgrensning vil utgjøre en hovedutfordring i implementeringen av konvensjonen, fordi det vil legge føringer på hvor langt fram i tid man kan gå i utvalget. Når det åpnes for å omfatte samtidige former, står man overfor helt andre utvalgs-kriterier og vernemetodikk enn hva man gjør overfor mer tradisjonelle former.

Også her må man foreta en avklaring av arvbegrepet. Flere aktører i det norske miljøet fremmer en kvantitativ og formell definisjon av arv. Man forutsetter da at arv er tradert, og at tradisjon utlegges som overføring "fra generasjon til generasjon". I praksis snakker man da om minst tre generasjoner, som vil si ca ett hundre år. En slik tankegang utelukker i utgangspunktet samtidige former.

I de kulturhistoriske fagene har det etablert seg et syn som går ut på at noen kulturelle praksiser har en dyp historisk forankring, mens andre ikke har det. Det som omfattes av begrepet arv slik det vanligvis brukes, retter seg mot førstnevnte. Man sier gjerne at de er "overlevert fra generasjon til generasjon".

En helt annen tankegang hviler på den enkle forutsetning at alle tenkelige kulturelle former er del av en slik tidsdybde.

Ingen kulturytringer oppstår i samtiden ut av det tomme rom. Selv former som umiddelbart oppleves som radikale brudd med det tilvante, hviler på en eller flere traderingslinjer som hver for seg forsvinner bakover i kulturhistoriens mørke. I dette perspektivet er skillet mellom tradisjonelle og moderne (samtidige) former uetterrettelig som annet enn en ideologisk konstruksjon. Ved nærmere ettersyn vil det alltid vise seg at selv former som ønsker å framstå som radikale brudd med tradisjon, er tillempninger av forutgående former.

Skillet mellom tradisjonelle og moderne former må altså strengt tatt formuleres på andre måter enn å si at noen former er overlevert "fra generasjon til generasjon", mens andre former ikke er det. I prinsippet er det uholdbart å skille mellom nytt og gammelt i kulturen. Det tilhører historien eller det eksisterer ikke. Samtidskulturen er denne historiens foreløpig siste versjon og må forstås som del av tradisjonen på samme måte som det arkaiske.

Nyere stiluttrykk som rap-musikk med tilhørende danseformer har en like lang "ubrutt" traderingslinje som halling eller en hvilken som helst båtbyggertradisjon. Dette forutsetter at man ikke ser på samtidens former som et brudd med fortidens former, eller som et "fremmed land", som Lowenthal uttrykte det; noe som liksom kommer fra et annet sted enn historien og truer med å utrydde den.

Hvis man legger til grunn et slikt syn på tradisjon, vil det få konsekvenser for hva man mener med "udekkede felter", slik det formuleres av ABM-utvikling. Under seminaret den 2.-3. desember 2009 på Maihaugen ble dette tydelig. Der ble det reist spørsmål om den moderne kulturelle praksisen skating og snowboard kunne regnes som et "udekket felt", slik ABM-utvikling formulerer det. Det ble påpekt at disse formene har vokst fram av utviklingslinjer, men at denne linjen ikke nødvendigvis begrenset seg til Norge. Allikevel ble det argumentert for at det var en viktig immateriell kulturell praksis, og at den oppfyller konvensjonens krav. Dessuten har siste generasjons forskning på immateriell kulturarv vist til fulle at ingen påviselige "domener" har en rent lokal genese. I dokumentet *What is Intangible Heritage*, som også inngår i informasjonspakken på syv dokumenter fra Unesco-sekretariatet ICH, heter det:

"There are things that we regard as important to preserve for future generations. They may be significant due to their present or possible economic value, but also because they create a certain emotion within us, or because they make us feel as though we belong to something – a country, a traditon, a way of life."

En slik formulering løfter immateriell kultur ut av det etniske eller nasjonale perspektivet. Det åpner for en mye videre horisont i tid og rom. Skating og snøbrettkjøring faller uten tvil innenfor denne definisjonen. Det samme gjør rapmusikk, som har sitt opphav på Jamaica på midten av det 20. århundret, og som bygger på tidligere former som kan spores tilbake til ulike deler av verden.

Generasjon

I denne sammenheng er det viktig å problematisere hva vi mener med begrepet generasjon. Er generasjoner et slags trettiårssprang gjennom historien, hvor hele befolkninger så å si hopper i takt? I vanlig språkbruk og spesielt i mediene er en slik forestilling vanlig. Her snakkes det blant annet om 68'ergenerasjonen og om generasjon X.

Hvis vi forestiller oss historien billedlig som en høy bygning, er da generasjoner å forstå som en slags trappeavsatser, eller er de mer å forstå som en kontinuerlig glidende heis? Skjer overlevering (formidling, læring) av kulturgoder gjennom kohorter, eller som en kontinuerlig kommunikasjonsprosess hvor alle aldersgrupper er deltakere samtidig? Må kunnskaper gå fra en eldre til en yngre person for å kvalifisere? Hvor stort må aldersspranget mellom dem i tilfelle være for å kvalifisere som en generasjon? Må de bo på samme sted? Være født på samme sted? Være i slekt? Går ikke like ofte gamle tradisjoner fra unge til unge eller fra eldre til eldre og endog også fra yngre til eldre? Hvis en ung båtbygger på tjudefem lærer bort en tusen år gammel sammenføyningsteknikk til en AFP-pensjonist på 62 som endelig har fått fritid nok til sette seg inn i håndverket, vil det da kvalifisere som levende tradisjon?

Jeg tror at ideen om en "mannsalder" som er bygget inn i generasjonsbegrepet slik det brukes i tradisjonsforskningen, er en funksjon av forestillingen om "kveldssete" i det gamle bondesamfunnet. Den romantiske ideen om kveldssete maner fram et bilde hvor den autentiske kulturformidlingen foregår mellom besteforeldre og barnebarn i gjenskinnet av peisflammene. Det er vel grunn til å tro at selv om denne situasjonen skulle ha eksistert utenfor malerkunsten, så er det ikke slik kulturformidlingen foregår i dag. Hvis konvensjonen skal gjøre seg noe håp om å ha gyldighet i samtiden og den nære framtid, må den justere grunnbegrepene sine slik at de fanger de faktiske prosessene som foregår. Med vektleggingen av levende tradisjon og vern av endringsprosesser istedenfor praktgjenstander og stivnet folklore, framstår dette som spesielt viktig.

Svarene man gir på slike tilsynelatende søkte spørsmål, legger direkte føringer på hva man er villig til å betrakte som "tradisjonelt" og inkludere i vernearbeidet.

Omslagstid

Et avgjørende poeng i inkluderingsdebatten er den stadig kortere omslagstiden som gjelder i samtiden. I samtidskulturen er ikke problemet at elementene skal falle ut av historien, men at de så å si vil passere under den kulturhistoriske radarskyggen. Former som rapmusikk og skating – eller for den saks skyld finansmiljøenes interne profesjonsdiskurs – kan ha "umiddelbart behov for vern" fordi de ikke kommer inn under kulturarvsbegrepet før de har forsvunnet. For å uttrykke det med et språklig bilde kan vi si at problemet som gjør nyere former "truet" i konvensjonens forstand, ikke er at de faller ut grunnet alderdom, men snarere at de dør i bar-

selseng. "Barnedødeligheten" er mye større i samtidskulturen enn i tidligere kulturhistoriske epoker. En livsstil som er dominerende i dag, vil forsvinne om kort tid. Der folkekulturens former kan ha bestått i flere tusen år, vil omslagstiden i det moderne bare være på noen få år. Det er derfor viktig at et utvalg av disse formene så å si sluses inn i vernesonen. Det er også viktig at det organisatoriske apparatet som skal forvalte konvensjonen har "følere" på disse traderingsarenaene.

Metode – læring og videreføring

Vern ifølge konvensjonen innebærer å sikre traderingsprosessen videre livsbetingelser, ikke å "fryse" uttrykksformer av spesielt alderdommelig karakter. Dette betyr at de tradisjonelle læringsformene blir viktige å videreføre, samtidig som man tar i bruk moderne formidlingsformer og -teknologier. Hvis dette ikke er mulig, må det utvikles nye organisatoriske og pedagogiske rammer som gir vedkommende tradisjon mulighet til å fortsette å bli praktisert på profesjonelt nivå.

I den foreliggende konvensjonen går man et betydelig skritt videre fra de tidligere konvensjonene om kulturvern, i og med at man inkluderer i vernebegrepet verbene å fremme (promote), å styrke (enhance) og å gjenopplive (revive). Dette innebærer i virkeligheten en temmelig radikal posisjon sett i et faglig perspektiv. Det vil være stor uenighet om for eksempel gjenoppliving er en form for bevaring.

Det går fram at immateriell kulturarv skiller seg fra den materielle kulturarven på den måten at den i tillegg til gjenstander også omfatter prosesser, noe som knytter den opp mot samtid. Immateriell kultur er noe noen gjør. Det er ikke monumenter, men kollektive handlinger og forestillinger.

I Norge har opplærings- og undervisningstiltak stått sentralt i arbeidet med immateriell kulturarv i de frivillige organisasjonene. Dette henger nok delvis sammen med at studietiltak lett utløser offentlige midler til driften. Men det er uansett en viktig mulighet å bygge videre på. I disse organisasjonene holdes også aktive nettverk levende.

Kunnskap

Vern gjennom bruk er godt innarbeidet i de norske institusjonene. De aller fleste aktørene driver aktiv opplæring som en av sine hovedaktiviteter. I praksisfeltet skiller man imidlertid mellom overflatisk og dyp kunnskap. Den overflatiske kunnskapen er det man i mange sammenhenger kaller kunnskap om, mens den dype kunnskapen (utøverkompetanse) omtales som kunnskap i. Noen formulerer også skillet som forskjellen mellom viten og kunnen. Det å ha viten om for eksempel en båtbyggertradisjon er noe helt annet enn å ha kompetanse i å bygge en slik båt. Det er den siste formen for kunnskap som er det primære målet med vern slik det formuleres i konvensjonen. Det er ikke tilstrekkelig å drive opplysningsarbeid og å synliggjøre tradisjonselementene. Egil Bakka fra Rff hevder med styrke at utfordringen er å

sikre den dype kunnskapen som enkeltpersoner har lært seg over år. Slike læreprosesser fordrer at den som lærer og den som lærer bort, har et praksisfellesskap som strekker seg over lang tid. For at arven skal være livskraftig må tilstrekkelig mange personer til en hver tid ta del i disse prosessene.

Denne kroppsliggjøringen av det immaterielle byr på flere utfordringer når det gjelder bevaring. Kroppsliggjøring kan forstås på høyst ulike måter. Begrepet "handlingsbåren kunnskap" bør derfor problematiseres og nyanseres. For det første kan kroppsliggjøring foreligge i form av sensoriske minner. Det er de aspektene av vår historiefølelse som forfatteren Marcel Proust omtalte som den tapte tid. Det består av sterke sanseintrykk som framkaller minner hver gang de inntreffer på nytt. Når jeg kjenner røyken fra et bål, får jeg en sterk assosiasjon til Afrika. Lyden av en bestemt type musikk bringer meg på samme måten tilbake i tid til bestemte epoker og livsfaser. Alle sensoriske impulser kan ha denne virkningen på oss.

Mange ferdigheter utvikler man på samme måten. Vi kan ikke egentlig forklare, men sier at vi har en "en følelse for" måten det skal gjøres på. Når man for eksempel kjører på ski, spiller et instrument eller opptre i en sosial sammenheng, kan man noen ganger få fornemmelsen av at "det sitter". Vi sier vi da får en god følelse som vi ikke helt kan gjøre rede for språklig, men som allikevel er en god indikator på at ting er vellykket. Det dreier seg da om en kunnskap som på samme måten er programmert som motoriske reflekser gjennom det sensoriske apparatet. Håndverksutøvelse er naturligvis sterkt preget av slike fornemmelser når man gjør det riktig.

Videre kan kroppslig kunnskap eksistere i form av motoriske reflekser som ikke så lett lar seg verbalisere. Disse kan være nesten helt koblet fra det emosjonelle apparatet. Det er dette som i norsk sammenheng ofte omtales som "handlingsbåret kunnskap". Her må det imidlertid gjøres en distinksjon mellom det som er innlagt i kroppen som reflekser, og det som er mer strategisk adferd. Vi kan her tenke skillet mellom dyptliggende anstendighetsfølelse, og det som er mer ytre strategier for etikette i ulike sammenhenger. Det første vil være nesten umulig å endre på, mens det andre velges mer bevisst og strategisk ut fra situasjon og hva man vil oppnå i øyeblikket.

Med handlingsbåret kan man på denne måten referere til så ulike ting som håndverkskompetanse, musikalitet og alminnelig dannelse og høflighet. Det siste er svært viktige deler av den felles kulturen, og i aller høyeste grad en forsømt del av den immaterielle kulturarven, men byr naturligvis på vernetiltak som skiller seg radikalt fra for eksempel innsamlingen av folkeviser. For å dokumentere og verne (safeguard) dannelse og anstendighet vil man måtte utvikle helt nye måter å tenke innsamling og bevaring av kultur på.

Konklusjonen på dette punktet er altså at handlingsbåret kunnskap omfatter svært mye mer enn håndverkstradisjoner,

og at man i implementeringen av konvensjonen må utvikle metoder for å fange inn disse. Å verne en omgangsform, som naturligvis er immateriell kulturarv så god som noen, krever en helt annen metodikk enn å verne et håndverk. Det vil være betenkelig om man viker tilbake fra å inkludere fenomener fordi man ikke umiddelbart har en egnet metodikk.

Levende eller gjenlevende

I konvensjonens artikkel 2, tredje ledd er det den første hovedsetningen som må legges til grunn. Her sies det at vern betyr "tiltak som sikrer den immaterielle kulturens levedyktighet". Tiltak som sikrer levedyktighet, betyr at konvensjonen retter seg mot tradisjonelle praksiser som pågående prosess i samfunnet. Med levende menes ikke bare gjenlevende. Det legges stor vekt i konvensjonen og i de underliggende dokumentene på at bevaring av den immaterielle kulturarven er viktig, fordi den handler om mangfold og kreativitet. Den immaterielle kulturarven er stadig tilblivende, den er så å si i kjømda, og det er denne kontinuerlige endringen og tilpasningen til nye tider og omstendigheter som er kulturvernets utfordring. Ved å vektlegge kreativitet oppmuntrer konvensjonen til vernetiltak som retter seg mot slike prosesser. Tanken er at en livskraftig tradisjon nettopp er kjennetegnet av mangfold, høy "temperatur" og skaper-evne og -vilje.

Et kreativt tiltak kan være konsertarrangement som tar sikte på å sørge for at arenaene der vedkommende tradisjon utfolder seg, fortsetter å være intakte. Det er derimot ikke slik at det å samle inn noe eller drive forskning omkring noe umiddelbart kan regnes som et "tiltak som sikrer levedyktighet". Tvert imot er det svært ofte slik at den typen tiltak fremmer formsementering gjennom autorisering av autenticitet og lignende.

4. Listene

I konvensjonen er listene behandlet som et redskap, ikke som et mål i seg selv. Hensikten med listene er å skape oppmerksomhet omkring elementene, og å øke bevissthet om at det representerer umistelige verdier. Det vil følgelig være uheldig om implementering i Norge begrenser seg til å etablere lister. Den plassen de to listene gis i konvensjonens juridiske språkbruk er som instrumenter for å fremme verne-saker. Listene må ikke bli et mål i seg selv, men utvikles som redskaper for å utforme programmer og iverksette tiltak. Dette framgår tydelig i de operasjonelle direktivene. Det vil derfor bli viktig å etablere mekanismer nasjonalt som utløser tilpassede tiltak når et element er ført inn på en liste.

Kriteriene som skal legges til grunn, formuleres i konvensjonens artikler 16 og 17. Dette spesifiseres i dokumentet *Implementing the Convention for the Safeguarding of ICH*.

Utvalg – noen tanker og eksempler

Det foregår immaterielle kulturprosesser over hele spekteret av samfunnslivet. Derfor er det innlysende at en av de største oppgavene vil være å avgrense eller prioritere hva man skal velge ut. Man kan tenke seg så forskjellige ting som bedriftskulturen i finansinstitusjonene, den moderne syntetiske skimakerkunsten, nyreligiøsitet, black metal-miljøene osv. En slik liste kan i realiteten gjøres uendelig.

Rådet for folkemusikk og folkedans ved NTNU i Trondheim har etter relativt omfattende erfaring i UNESCO-systemet foreslått en modell for utvelgelse av elementer til den representative listen på et nasjonalt plan. Man tenker seg at prosessen løper gjennom tre nivåer. Det første nivået er en "idémyldring" der hvem som helst kan sende inn hva som helst. Dette er et viktig ledd i prosessen all den stund det er her nye relevante elementer kan komme til syne.

På neste nivå kobles det inn en fagkomité som gjennomfører en mild form for kriteriebedømmelse. Dette kan ses som en opprydning av det mangfoldige tilfanget av opprinnelige forslag fra grasrota. Her setter den første styringen og utvelgelsen inn i form av prioritering av forslag.

På det tredje nivået etableres det en fag- og kulturpolitisk sammensatt komité. Resultatene herfra går i sin tur til Kulturdepartementet som så fremmer de endelige og offisielle kandidatene til de to listene fra Norge. Disse forslagene går så til den mellomstatlige komiteen som med sitt bedømmelsesapparat av teknokrater og fagekspert foretar den endelige listeføringen.

Det er å håpe at denne prosedyren ikke stivner i bestemte tankemåter og rutiner. Slik selve tradisjonsstoffet under konvensjonen skal sikres utviklingsvilkår, må også verneapparatet gis de samme mulighetene og underlegges de samme kravene.

Som et tilleggsmoment til modellen bør tradisjonsmiljøenes rolle og innflytelse i utvelgelsesprosessen tydeliggjøres og styrkes. Slik deltakelse må ifølge konvensjonen dokumenteres i eventuelle søknader om listeføring. Det legges stor vekt

på at beslutninger og prioriteringer skjer i åpne fora, og at alle relevante parter tar aktivt del både i å fremme kandidater til listene og i utformingen av vernetiltak. I Norge, hvor praksisfeltene, forskning og forvaltning i stor grad overlapper hverandre, bør det være mulig å få til en formalisert dialog lenger ute i prosessen enn på forslagsstadiet.

5. Implementering i Norge

I Norge var det enstemmighet i Stortinget om å slutte seg til konvensjonen. Norge tilhører de land hvor innsamling av folkekunst og etablering av en immateriell kulturarv har vært avgjørende for vår selvoppfatning som moderne stat. Arbeidet kom i gang på et profesjonelt nivå såpass tidlig som i 1830-årene, og har foregått siden. Vi har hatt internasjonale foregangsfigurer på området, som for eksempel Ivar Aasen. De profesjonelle miljøene i Norge har altså både lang erfaring, høy faglig kompetanse og vel utbygde institusjoner og samlinger, samtidig som temaet fortsatt er kulturpolitisk relevant.

På grunn av denne situasjonen har vi også relativt sterke tradisjonsmiljøer på de fleste fagområder, noe som naturligvis er målet med virksomheten.

Konvensjonen angir en organisasjonsstruktur og en prosedyre for hvordan saker skal fremmes og beslutninger tas. Likevel må det i hvert enkelt land foregå en tilpasning til lokale forutsetninger.

Generalforsamlingens andre ordinære sesjon i juni 2009 vedtok Operational directives, som er praktiske prinsipper for å sette konvensjonen ut i live. Disse spesifiseres i et dokument som ble presentert for Generalforsamlingen av den mellomstatlige komiteen og tiltrådt på dens andre ordinære sesjon i Paris i juni 2008.

Prinsippene inneholder bestemmelser om kriterier og prosedyrer for inkludering i både den representative listen og i listen over truede former, samt regler for inkludering av elementer fra den tidligere listen over Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity over på den representative listen.

- kriterier for utvalg av elementer. Disse holder seg strengt til konvensjonens definisjoner
- prosedyrer for nominasjon
- prosedyre for evaluering/granskning av nominasjoner/søknader
- regler for gangen i saksbehandling

Man ser umiddelbart at det legges opp til en demokratisk prosedyre i utvalgsprosessene. Dette gjelder først og fremst nominasjoner til den representative listen. Her understrekes det at det forutsettes en dialog mellom initiativtakerne og det lokalsamfunnet hvor tradisjonen praktiseres, og at søknaden bare kan fremmes i klart samråd og forståelse med disse. Det understrekes også tydeligere at andre grupper og organisasjoner enn de offentlige ekspertgruppene er relevante aktører i prosessene.

Det første skrittet som ble tatt, var å kontakte de to institusjonene som allerede er akkreditert av UNESCO, nemlig NHU og Rff. Begge institusjonene, kanskje spesielt Rff har i en årrekke vært aktive innenfor UNESCO-systemet. Rff representanter har allerede vært trukket inn i arbeidet med konvensjonen som deltakere i en av ekspertgruppene i forbindelse med den 32. generalkonferansen.

Begge institusjonene har en relativt godt utbygget infrastruktur, og sterke og omfattende nettverk både i de faglige miljøene og i praksisfeltene. De har også tekniske fasiliteter selv om dette naturligvis må fornyes og utvikles fortløpende.

Utfordringene ved implementeringen i Norge kan paradoksalt nok ligge i denne styrken. Det allerede etablerte apparatet er så sterkt at det blir fristende å benytte det i for sterk grad. Rff og NHU er begge to fundert på et folkloristisk begrep om immateriell kultur (se ovenfor).

Innenfor en slik avgrensning dekker de to organisasjonene bare en del av feltet – håndverk, musikk og dans. Dette betyr at viktige områder som folkediktning, språk, tro og skikk, festkultur og ritualer, kunnskap om natur og tradisjonell kosmologi, ennå står udekket. Det vil derfor være nødvendig å finne tilsvarende profesjonelle partnere innefor disse feltene.

For å oppfylle konvensjonens formål og prinsipper, og ikke minst for å iverksette dens metode, må ha kompetanse og vilje til å gå inn i samtidskulturen. Der konvensjonen løfter fram at nettet skal sikre levende tradisjoner, er det viktig at man ikke bare sikter seg inn mot de gjenlevende. Siden vi allerede er relativt godt dekket når det gjelder historiske former, bør man tenke på å rette hovedinnsatsen mot de udekkede områdene. Her kan det være viktig å hente kompetanse og ressurser utenfor organisasjonene på det etablerte folkekunstoprådet.

Konvensjonen oppfatter immateriell kultur som en garantist for kreativitet og mangfold. Dette kan bli krevende for det etablerte systemet. Man må huske på at de to nevnte organisasjonene har et mandat og en samfunnsoppgave som historisk har stått i nær sammenheng med det monolittiske kulturbegrepet og ideen om en felles, nasjonal identitet for hele befolkningen.

Det er viktig at ABM-utvikling sørger for at også andre partnere blir trukket inn og gitt handlingsrom. Det bør være aktører som allerede har en prosessorientert vernestrategi. Det kan være institusjoner som fartøyvernssentrene, som både tar hånd om marginaliserte håndverksfag, handlingsbåret kunnskap om seiling og båtbruk, så vel som vern av fartøyer og anlegg på land gjennom bruk.

Institusjoner som folkekunststudiet i Rauland og Ole Bulakademiet på Voss bør kunne spille en viktig rolle både i implementeringsfasen og i arbeidet på lang sikt. På Rauland undervises det på masternivå både i folkemusikk og folkekunst. Begge har gjennom sin utdannings- og formidlingspraksis i mange år spilt en aktiv rolle i rekruttering til sine felt og dermed også med å sikre feltenes livskraft. De representerer arenaer hvor det foregår viktige dialoger mellom praksisfeltet og den høyere utdanningen. Raulandsakademiet har også etablert et relativt omfattende internasjonalt samarbeid på sin sektor. I implementeringsfasen er det vesentlig at man utnytter den ekspertisen som allerede eksisterer, slik at man unngår parallell bruk av knappe samfunnsressurser.

Frivillige organisasjoner/stiftelser

Konvensjonens artikkel 11 sier at de frivillige organisasjonene (NGO-ene) skal trekkes med som aktive partnere til de statlige institusjonene. Sivilsamfunnets medvirkning nasjonalt og internasjonalt ansees som avgjørende for å lykkes. I de operasjonelle direktivene følges dette opp i kapittel tre, underkapittel to. Her heter det at NGO-enes oppgaver kan være å identifisere og definere immateriell kulturarv og å utvikle vernetiltak innenfor sine sektorer. Det understrekes at dette skal foregå i samarbeid med andre aktører.

Direktivene stipulerer at:

- Det legges til grunn eksplisitte kriterier som må gjelde for slike partnerskap. De skal ha en dokumentert kompetanse innenfor ett eller flere av de aktuelle "domenene" konvensjonen lister opp.
- De skal ha erfaring på det geografiske området (nivået) de skal arbeide.
- De skal ha formål som er i overensstemmelse med konvensjonens ånd.
- De skal arbeide og kommunisere i en ånd av gjensidig respekt med de miljøene og individene de samarbeider med.
- De skal ha operasjonelle kapasiteter, noe som spesifiseres på følgende måte:
 - aktive medlemmer som danner et lidenskapelig fellesskap omkring den aktiviteten de er involvert i
 - en juridisk selskapsform som er godkjent av nasjonal lovgivning der de er etablert
 - være etablert og ha utført aktuell virksomhet i minst fire år før de kan komme i betraktning for akkreditering

Punktene 5. a og b er viktige for å garantere den faglige standarden. Siden hovedtyngden av konvensjonens midler vil bli kanalisert gjennom NGO-er, vil man sikre at virksomheten er solid faglig fundert og drevet av en genuin interesse. Innsyn og åpenhet er også avgjørende.

Søknad om akkreditering rettes til ICH-sekretariatet, som legger disse fram for generalforsamlingen, hvor beslutningen fattes.

I Norge er to institusjoner akkreditert som rådgivende organer av den mellomstatlige komiteen: Stiftelsen Rådet for folkemusikk og folkedans (Rff-senteret) på Dragvoll i Trondheim, og Norsk håndverksutvikling (NHU) ved Maihaugen på Lillehammer. Av disse har Rff-senteret allerede avgitt råd og anbefaling til Komiteen i spørsmål om listeføring.

Struktur

Hovedtrekkene i organisasjonsstrukturen er gitt i konvensjonen. For å få til en god organisering i Norge, må man søke slike partnere som mest effektivt kan realisere den type vernepraksis den legger opp til.

Hvis vi følger oppfordringen om å arbeide for å inkludere

samtid, vil det innebære at man må inkludere andre organisasjoner og miljøer i tillegg til de etablerte. Disse vil da nødvendigvis ikke ha den samme profesjonaliteten innenfor vernearbeid, slik at man må sette inn ressurser for å øke deres kompetanse. I mange tilfeller vil de heller ikke være organisert. Hensynet til den største profesjonalitet og mest effektive organisasjon må derfor i disse tilfellene ikke bli avgjørende for valget av partnere.

I tillegg til praksisfeltet i samtidskulturen, vil det være naturlig å trekke inn kompetansen som i dag finnes innenfor samtidsnettverket i museene. En rekke museer har også allerede erfaring med å samle inn og formidle denne typen kulturer. Dessuten eksisterer det en rekke fora hvor disse formene utfolder seg, slik som festivaler og klubber. Et utvalg av disse bør også trekkes med i arbeidet.

Representanter for de nye innvandringsgruppene må sikres innflytelse i arbeidet på samme måte som urfolkene samene og de nasjonale minoritetene. På dette området eksisterer det allerede en omfattende frivillig virksomhet som er lite utnyttet i Norge. Av disse er enkelte drevet av etnisk norske miljøer, mens andre er minoritetsdrevne. I tråd med konvensjonens prinsipp om deltakelse og samtykke fra de miljøene som utøver den immaterielle kulturarven, er det naturlig at man i første rekke engasjerer de minoritetsdrevne organisasjonene på feltet.

Enkelte av disse organisasjonene har allerede erfaring som strekker seg over en generasjon i Norge. Her kan nevnes Center for afrikansk kulturformidling, Nordic Black Theatre, Stiftelsen Horisont, Samspill, Global Oslo Music, X-ray, Du store verden! og andre. Med tanke på samebefolkningen, vil det være naturlig å gå gjennom de offisielle organisasjonene som Sametinget, men også samiske frivillige organisasjoner innenfor for eksempel tradisjonelt håndverk. Her finnes også kommersielle firmaer som musikkforlag og andre. De nasjonale minoritetene som kvener, skogsfinner og reisende, har også sine organisasjoner som må aktiviseres.

En koordinerende enhet

I høringsuttalelsene fra aktørene på feltet går det fram at man tenker seg et koordinerende organ som kan drive arbeidet på nasjonalt plan. Selv om det også ble ytret en viss skepsis mot å etablere nye organer på feltet, er nok dette en riktig tanke.

Denne enheten bør plasseres på nivået over de operasjonelle institusjonene og organisasjonene. Det er viktig å ha det overordnede ansvarsleddet for å sikre representativitet og oversikt over hele feltet. Som vi har sett vil vanskelighetene ved implementeringen her i landet først og fremst ligge i å inkludere de udekkede feltene.

Den koordinerende enheten bør etableres med et styre (referansegruppe) og et sekretariat (administrasjon). Styret bør ha representanter fra de relevante fagdepartementer og direktorater, i og med at det er staten som er konvensjons-

part. I tillegg må det administrative ansvaret plasseres her. Videre bør det sitte representanter for paraplyorganisasjonene innenfor de ulike domeneene, inkludert de frivillige organisasjonene. I tillegg bør det sitte en representant for de akademiske fagene på feltet.

Sekretariatet (administrasjonen) bør sannsynligvis legges til ABM-utvikling, men knyttes nært til kulturvernorganisasjonene og relevante museumsnettverk. Forbindelsen til arkivverket må også utforskes. Det kan være flere etablerte arkiver, både offentlige og private, som det vil være naturlig å bygge videre på. Det etablerte kulturminnevernet ser i denne sammenheng ut til å være for sterkt orientert mot den materielle kulturarven.

I tillegg til å opprette organer for å håndtere vernearbeidet, understrekes det i artiklene 13 og 14 at eksisterende institusjoner skal styrkes. Her går det fram at utdanning i immateriell kulturarv, så vel som forvaltning av og forskning om feltet skal tilgodeses.

Bistand

Konvensjonen legger vekt på at de ulike partstatene har svært ulike forutsetninger for å ta fatt på arbeidet med vern av den immaterielle kulturarven. I en rekke land mangler både den frivillige og den profesjonelle kapasiteten og infrastrukturen. Landene i Sør har også svært begrensede finansielle ressurser til å iverksette effektive tiltak for vern, selv der kompetansen er til stede. Bistand stilles derfor opp som et prioritert område, og bruken av fondets midler er først og fremst innrettet mot dette formålet. Her må det etableres sikre prosedyrer for faglig kvalitetssikring.

Konvensjonens del V vies i sin helhet til internasjonalt samarbeid og bistand. I artikkel 21 nevnes de områdene slike prosjekter kan rette seg inn mot:

- undersøkelser vedrørende ulike verneaspekter
- eksperter og fagfolk som stilles til disposisjon
- opplæring av alt nødvendig personell
- utarbeidelse av standarder og andre tiltak
- opprettelse og drift av infrastruktur
- levering av utstyr og sakkunnskap
- andre former for finansiell og teknisk bistand, herunder, når det er hensiktsmessig, innvilgelse av lån med lav rente og gaver

Listen understreker at kontrollen over kunnskap, teknologi og infrastruktur ligger hos giverlandene og de operative organisasjonene. Dette plasserer en betydelig makt på donorsiden som vanskeliggjør jevnbyrdig dialog mellom partene. Det er derfor av største viktighet at den koordinerende enheten i giverlandet fører en nøye kontroll med virksomheten. Her bør det etableres rutiner for kompetent bedømmelse av prosjektforslag/søknader og god oppfølging i gjennomføringen. De demokratiske forutsetningene som ligger i konvensjonen, må ivaretas. Ikke minst gjelder det også at giverlandene, som også er ansvarlige partstater i konvensjo-

nen, har innsyn i de operative organisasjonenes virksomhet og ressursbruk. Dette må gjelde både offentlige institusjoner så vel som de frivillige organisasjonenes arbeid.

Nyere forskning om NGO-enes arbeid og funksjoner i landene i sør viser at den offentlige bistanden har blitt en viktig finansieringskilde for disse, og at NGO-enes arbeid ofte har uventede konsekvenser på lokalplan hos mottakerne.

Man må være spesielt oppmerksom på at UNESCO-konvensjonene representerer overnasjonale rettskilder, og derfor overstyrer statlig politikk og lovgivning. De organisasjonene som samarbeider med lokale traderingsmiljøer, må derfor utrede svært nøye de lokale konsekvensene av de strategiene man velger.

Dette gjelder for det første etniske relasjoner lokalt og regionalt. Å prioritere bestemte rituelle tradisjoner skjer ofte på bekostning av andre som vil føle seg tilsidesatt og truet. Spesielt i Afrika og Sentral-Asia er dette komplisert.

For det andre gjelder det forholdet mellom lokale etniske og/eller politiske grupper og statlige interesser. De fleste landene i sør er ikke nasjonalstater av europeisk type. Utfordringen ligger i at mange av de frivillige organisasjonene på kulturvernsektoren i Norge nettopp har spilt en historisk rolle i nasjonsbyggingsprosesser. Det er derfor ofte et grunnperspektiv i deres verditenkning. I mer føderative stater med flere kulturelle tradisjoner representert, er det ofte slik at noen av disse har mer politisk innflytelse enn andre. Det gjelder i særlig grad Afrika, Sentral-Asia, Sørøst-Asia og stillehavsområdet. I slike tilfeller må man utøve et grundig kulturpolitisk skjønn basert på solid kunnskap om de lokale forholdene i tillegg til å bruke sin faglige kompetanse.

For det tredje må man hele tiden være klar over at kulturvern har relevans for den generelle moderniseringen i de ulike områdene. Her vil man kunne komme opp i interessekonflikter hvor det sjelden vil foreligge entydige løsninger. Vern må alltid avveies i forhold til økonomiske vekstmuligheter og behovet for teknisk utvikling.

Her vil det også hvile et spesielt ansvar på de statlige myndighetene som fordeler midler til organisasjonene. Man må prioritere de aktørene som kan dokumentere god praksis, og som innarbeider disse aspektene i prosjektplanene.

Det viktigste er at de frivillige organisasjonene ikke ukritisk overfører ideer og synsmåter fra sine hjemland til samarbeidslandene. Ofte vil internasjonalt samarbeid innebære krevende omstillingsprosesser hvor man må være villig til å revurdere selv sentrale prinsipper og metoder for eget arbeid.

Det vil sannsynligvis også være riktigst å sørge for at bistandsarbeidet ikke blir altfor spredt på ulike regioner og fagfelt. De frivillige organisasjonene vil naturlig søke mot dette området på grunn av finansieringsmulighetene. Det må være den koordinerende enhetens fremste oppgave å sørge for at det internasjonale arbeidet på alle nivåer står i forhold til norsk bistands- og utenrikspolitikk generelt.

6. Forholdet til Verdensarvkonvensjonen

Fortalene og de alminnelige bestemmelsene plasserer Konvensjonen om vern av den immaterielle kulturarven (2003) og Verdensarvkonvensjonen (1972) i to ulike politiske scenarier. De er begge typiske for sine epoker, henholdsvis 2000-tallet og 1970-tallet. Verdensarvkonvensjonens begrunnelse ligger først og fremst i den 'formidable' ødeleggelse som den allmenne moderniseringsprosessen og den økonomiske utviklingen innebærer. Begge konvensjonene legger til grunn at mange land, tross den sterke moderniseringen, er så fattige at de ikke kan ta et eget ansvar på feltet. Et hovedelement i begge konvensjonene er følgelig overføring av ressurser og kompetanse fra de rike til de fattige landene.

Når det gjelder dokumentenes innretning, trer det fram flere markerte forskjeller. Begge legger for dagen en uklarehet i omtalen av det saklige virkeområde. Det blir uklart om de retter seg mot å verne konkrete kulturuttrykk eller de verdiene de representerer. De har det til felles at de anser kulturarvens uttrykksformer som bærere av verdi. De formulerer seg imidlertid ulikt. Verdensarvkonvensjonen legger hovedvekten på objekter, men gjør det klart at det er tingenes verdi som er årsak til vern. Verdi er naturligvis ikke en ting, men noe tingen står for. Konvensjonen av 2003 innretter seg mot den immaterielle, men inkluderer som vi har sett, de materielle uttrykkene.

Men også verdi defineres helt ulikt. I Verdensarvkonvensjonen taler man om 'outstanding universal value' og forankrer dette i den abstrakte formuleringen 'the point of view of history, art, and science'. Bruken av slike begreper tilsier at man her ønsker å heve det over politiske interessekonflikter og kulturforskjeller, og plassere det i et akademisk "tredje rom".

Vern av den immaterielle kulturarven regnes som vern av menneskerettighetene. Fra det utgangspunktet utformes et betydelig mer sammensatt verdibegrep, som tydelig plasseres i forholdet mellom kulturformer og deres brukere. Det er den verdi tradisjonene har for dem som lever i og med dem, som man vil fange. Allikevel har vi sett at man også her arbeider med et begrep om representativitet, og følgelig også med en forestilling om at enkelte former er mer fortjente enn andre.

I konvensjonen av 2003 forankres dessuten verneverdi mer direkte i traderingsprosessen- og fellesskapet. Det sies i definisjonen at immateriell kulturarv er det som noen, det være seg grupper og/eller individer, opplever som sine umistelige verdier. Begrunnelsen her legges i disse individenes rettigheter og deres tilgang til og kontroll over meningsfulle og verdifulle kulturuttrykk. Her er det først og fremst kulturprodusentene og tradisjonsbærerne som skal vernes, og ikke i samme grad kulturgodset som skal forsvares mot nedbryting.

I Verdensarvkonvensjonen ansees den allmenne utviklingen – dvs samtiden – som en trussel mot arvegodset. I konven-

sjonen om immateriell kultur legger man til grunn at vern ikke er å ta kulturarven ut av tiden, men tvert imot å sikre den videre livs- og vekstvilkår. Allikevel har de to konvensjonene noe til felles på dette punktet. For å si det med tittelen på en nylig utkommet norsk roman; de "forbanner tidens elv". I Verdensarvskonvensjonen fra 1972 er det de materielle produktene som brytes ned over tid, i konvensjonen fra 2003 er det de kulturelle produsentene som mister sine livsbetingelser i nye tider. Forskjellen er at der Verdensarvskonvensjonen så å si ville redde de materielle stumpene, vil konvensjonen av 2003 gi tradisjonene "galgenfrist" – gjennom vernetiltak skal de få mer tid.

Konklusjonen på dette feltet er at konvensjonen om vern av den immaterielle kulturarven representerer flere skritt i retning av et verdifritt (antropologisk) kulturbegrep i tid og rom, men at det fortsatt gjenstår å ta de fulle faglige og kulturpolitiske konsekvensene av dette.

Retorikk

Når vi ser på de to konvensjonenes retorikk, framtrer det en slående forskjell. I Verdensarvkonvensjonen omtales arv som "monumenter", noe som igjen omskrives mer eller mindre direkte til byggverk. Som betegnelse på den oppgaven eller metoden som konvensjonen foreskriver, benyttes begrepet protection – forsvar. Monumentene skal forsvares mot de ødeleggende kreftene som samtiden representerer. Dette omtales som en "plikt" som tilligger de enkelte stater. De utførende aktørene er eksperter som har evnen til å se verdens monumenter "from the point of view of history, science and art". Her aner vi en underliggende fortelling om tradisjonsbærere som er mer eller mindre uvitende om "historie, kunst og vitenskap" og som derfor må settes under administrasjon av eksperter som har forstand på slikt. Det er et typisk elitistisk kultursyn som ligger til grunn.

I konvensjonen om immateriell kulturarv er grunnbegrepet "forsvar" byttet ut med "safeguard", som betyr vern eller bevaring. Det som skal vernes, er ikke lenger byggverk identifisert av en elite, men alt det som noen betrakter som sitt. Verdi defineres altså ikke lenger ut fra en abstrakt posisjon innenfor "historie, kunst og vitenskap", men på grunnlag av menneskelig praksis og lokale erfaringsverdener.

Disse lokale og/eller regionale tradisjonene skal i konvensjonen om immateriell kulturarv ikke "forsvares", men "vernes" eller "bevares", og da ikke som etterlatte ting (monumenter), men som verdier i bruk i et levende miljø. Det er miljøene og deres livsbetingelser som skal bevares og vernes om.

Vi ser videre at ideen om plikt i konvensjonen fra 2003 er byttet ut med dialog. Det er gjennom samarbeid mellom en rekke partnere på ulike nivåer og med ulike kompetanser og interesser at vernearbeidet skal foregå, ikke i et lukket ekspertmiljø. I implementeringsdirektivene ('operational directives'), så vel som i selve konvensjonsteksten, framgår det eksplisitt at ingen vernevedtak kan fremmes uten at tradisjonsmiljøene selv (grupper/individer) uttrykkelig ønsker det og er inneforstått med prosessen.

Oppsummert kan vi si at Verdensarvskonvensjonen uttrykker seg i en militær retorikk, mens konvensjonen om immateriell kulturarv uttrykker seg i en omsorgsretorikk.

Vendepunktet i kulturpolitisk ideologi og praksis i verdensorganisasjonen skjedde i løpet av World Decade for Cultural Development fra 1988 til 1997. Det kom først til overflaten i 1996 med Cuellar-trapporten. Ett av hovedmålene for all kulturpolitikk i UNESCOs regi etter dette er "the social and cultural fulfilment of the individual", slik det uttrykkes i Action Plan on Cultural Policies for Development vedtatt i Stockholm 1998 (på grunnlag av Cuellar-rapporten). Vi ser at konvensjonen om immateriell kulturarv er et produkt av dette skiftet i kulturpolitisk tenkning.

Metode og prosess

Når det gjelder de metodene som angis i de to konvensjonene, er forskjellene kanskje aller tydeligst. Konvensjonen om immateriell kulturarv framhever og spesifiserer samarbeidet mellom profesjonelle, offentlige og frivillige organisasjoner og individer.

Det understrekes også flere steder at "uformell læring" skal omfattes av de tiltakene man setter i verk. Til sammen viser dette et ønske om at mer av verditenkningen og beslutningsprosessen skal overføres til de aktuelle traderingsmiljøene. Men her vil mye av det faktiske resultatet ligge i implementeringen. Det blir spesielt viktig å opprettholde en sammenheng mellom de uformelle læringsprosessene og de formelle utdanningsinstitusjonene. I en slik demokratisering ligger det en åpenbar fare for fragmentering av kulturpolitisk ansvar, kontroll og styringsmuligheter.

I Verdensarvkonvensjonen fra 1972 heter det at den mellomstatlige komiteen kan innhente ekspertise fra "kvalifiserte personer", det vil si fagfolk. I konvensjonen om immateriell kulturarv fra 2003 legges det stor vekt på at partnerne også kan være friville organisasjoner og kulturprodusentene selv, eventuelt i samarbeid med profesjonelle. Men det er først og fremst opp til implementeringen i det enkelte land om man vil lykkes på dette punktet og om man i fellesskap vil være i stand til å etablere praksiser som er i samsvar med formål og prinsipper.

Oppsummering

De viktigste politiske endringene som har funnet sted i perioden mellom konvensjonen av 1973 og konvensjonen av 2006, kan oppsummeres i følgende punkter:

- demokrati – deltakelse og partnerskap framfor ekspertvelde
- prosess – en markert bevegelse fra fokusering på ting til fokusering på mennesker og deres livsbetingelser.
- rettigheter – en markert endring fra vektleggingen av forpliktelse i av en gitt arv til en framheving av rettigheter og åpen tilgang til meningsfulle uttrykksmuligheter
- individualisme – en bevegelse fra forestillingen om kultur som noe kollektivt mot et mer individuelt anliggende
- dynamisk – framveksten av et syn på kultur som en ressurs i menneskelig tilpasning.